

ՌՈՒԲԵՆ ԿԱՐԱՊԵՏՅԱՆ

ՍԻՐԻԱ-ԱՄԵՐԻԿՅԱՆ

ՀԱՐԱԲԵՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ ԵՎ

ԽԱՂԱՂՈՒԹՅԱՆ ԳՈՐԾԸՆԹԱՅԸ

ԱՐԱԲԱԿԱՆ ԱՐԵՎԵԼՔՈՒՄ

ԵՐԵՎԱՆ 1999

32

Կ-29
h2

ՀՀ ԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԱԶԳԱՅԻՆ ԱԿԱԴԵՄԻԱ
ԱՐԵՎԵԼԱԳԻՏՈՒԹՅԱՆ ԻՆՍՏԻՏՈՒՏ

ՈՒՐԲԵՆ ԿԱՐԱՊԵՏՅԱՆ

ՍԻՐԻԱ-ԱՄԵՐԻԿՅԱՆ
ՀԱՐԱԲԵՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ ԵՎ
ԽԱՂԱՂՈՒԹՅԱՆ ԳՈՐԾԸՆԹԱՅԸ
ԱՐԱՔԱԿԱՆ ԱՐԵՎԵԼՔՈՒՄ
(1989-1996)

1281

ԵՐԵՎԱՆ 1999

Հրատարակվում է ԳԳ Արևելագիտության ինստիտուտի
գիտական խորհրդի որոշմամբ

ԴՄԴ 32
ԳՄԴ 66
Կ- 294

Կարապետյան Ռ.
4- 294 Սիրիա-ամերիկյան հարաբերությունները եւ
խաղաղության գործընթացը արաբական
արեւելքում (1989-1996).- Եր., «ԵԳԵԱ», 1999- 60էջ

Խմբագիր՝ Նիկոլայ Հովհաննիսյան

Աշխատության մեջ քննարկվում են սիրիա-ամերիկյան
հարաբերությունների հիմնական ուղղությունները, ելևջները և
բարդությունները պրեզիդենտ Բուշի և պրեզիդենտ Բիլնորմի
աստջին նախագահական շրջանում: Լուսաբանվում են նաև,
արաբա-իսրայելյան փոխհարաբերությունների հանգուցային
հարցերը:

Լախատեսվում է միջազգայնագետների, արևելագետ-
ների և այլ մասնագետների համար:

Կ 0801000000 99
006901(-99)

ԳՄԴ 66

ԳՐԻՐԸ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒՄ Է

ԱՐՄԵՆ ԵՎ ԲԵՐԱՅԵՆ ՃԵՐԵՃՅԵՆ ՀՐԱՏՈՐԻԱՏ (ԱՄՆ)

ՄԵԿԵՆԵԱՍՈՒԹՅԱՄԲ

ISBN 99930-808-3-7

© «ԵԳԵԱ» հրատարակչություն, 1999

NATIONAL ACADEMY OF SCIENCES
OF THE REPUBLIC OF ARMENIA
INSTITUTE OF ORIENTAL STUDIES

ROUBEN KARAPETIAN

**SYRIAN-AMERICAN RELATIONS
AND THE PEACE PROCESS
IN THE ARAB EAST
(1989-1996)**

YEREVAN 1999

This publication is recommended for publication
by the Scientific Council of the Institute of Oriental Studies,
NAS Armenia

This publication was made possible
by Armen and Bersabe Jerejian Foundation Inc.
USA

ՆԵՐԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

Մերձավոր Արևելքում խաղաղության հաստատման գլխավոր խոչընդոտներից է արաբա-խորայեյան հակամարտությունը, որի արմատները գալիս են դարերի խորքից՝ դեռևս բիրլիական ժամանակներից: Երկրորդ համաշխարհային պատերազմի ավարտից և 1948թ. Իսրայելի պետության ստեղծումից հետո այդ տարածաշրջանը վերածվեց միջազգային քաղաքականության բարդ հանգույցի և դարձավ երկրագնդի թեժ կետերից մեկը:

Երկար տարիներ Իսրայելին հակամարտ ու հակազդող արաբական պետություններից ամենակարևորն էր համարվում Եգիպտոսը՝ իր ռազմական ներուժով, տարածքով, գործուն ղեկավարությամբ և շահավետ աշխարհագրական դիրքով: Սակայն 1979թ., ստորագրելով Իսրայելի հետ Քեմփ Դևիդի համաձայնագիրը, Եգիպտոսը կորցրեց իր այդ դերը, իսկ նրա տեղը գրավեց Իսրայելի մյուս հզոր հարևանը՝ Սիրիան, որն իր վրա վերցրեց արաբա-խորայեյան հակամարտության արաբական ճամբարի ղեկավարությունը, ստանձնելով պատերազմելու և խաղաղություն հաստատելու որոշման մենաշնորհը: *Ռազմական տեսանկյունից արաբա-խորայեյան հակամարտությունը վերածվեց սիրիա-խորայեյան հակամարտության:* Եվ եթե պաղեստինյան հիմնախնդիրը կենտրոնական տեղ է զբաղեցնում արաբա-խորայեյան հակամարտության մեջ, ապա սիրիա-խորայեյան հարաբերությունները առանցքային նշանակություն ունեն այդ հակամարտության համար ռազմավարական և աշխարհաքաղաքական տեսակետից:

Սառը պատերազմի տարիներին գերտերությունների

միջև շարունակվող հակամարտությունը, ինչպես նաև տարածաշրջանի բեռնացումը մի կողմից ԱՄՆ-ի և Իսրայելի, իսկ մյուս կողմից ԽՍՀՄ և Սիրիայի դաշինքների միջև, ամենարին էին դարձնում մերձավորարևելյան ճգնաժամի կարգավորումը: Այդ առումով ԱՄՆ-ի՝ գերտերություններից մեկի և Սիրիայի՝ Իսրայելին դիմակայող առաջնային արաբական երկրի միջև հարաբերությունների ուսումնասիրությունը հատուկ նշանակություն է ձեռք բերում: Սիրիա-ամերիկյան հարաբերությունների քննությունը հնարավորություն է ընձեռնում հասկանալու արաբա-իսրայելյան հակամարտության նրբություններն ու առանձնահատկությունները, ինչպես նաև հակամարտության կարգավորման և տարածաշրջանում խաղաղության հաստատման հեռանկարները: Մրանով էլ բացատրվում է սույն թեմայի ընտրությունն ու նշանակությունը:

Աշխատության մեջ սիրիա-ամերիկյան հարաբերությունների վերաբերյալ գոյություն ունեցող նյութերի և այլ սկզբնաղբյուրների վերլուծության հիման վրա լուսաբանվում են այդ առնչությունները 1989-1996թթ. միջև ընկած ժամանակահատվածում:

Ժամանակագրական առումով այն ընդգրկում է Ջորջ Բուշի և Բիլ Կլինթոնի առաջին նախագահության ժամանակաշրջանները: Ուսումնասիրության խնդիրների մեջ են մտնում նաև տարածաշրջանում կատարված կարևորագույն դեպքերի ու զարգացումների նկատմամբ Սիացյալ Նահանգների և Սիրիայի մտտեցումների մեկնաբանությունն ու վերլուծությունը:

Երկու երկրների միջև հարաբերությունները կենտրոնացված են արաբա-իսրայելյան հակամարտության շուրջ,

ուստի և աշխատության մեջ այդ հարցերի քննարկումը նույնպես զգալի տեղ է զբաղեցնում:

Եվ, վերջապես, վերլուծության է ենթարկվում Սիրիայի դերի կարևորությունը տարածաշրջանում խաղաղության հաստատման գործում, միաժամանակ պարզաբանելով սիրիա-ամերիկյան հարաբերությունների զարգացման չօգտագործված հնարավորություններն ու ազդեցությունը՝ արաբա-իսրայելյան հակամարտության կարգավորման գործընթացի նկատմամբ:

Աշխատությունը նշանակվորվում է նաև նրանով, որ նրա մեջ օգտագործվել են հեղինակի կողմից երկու երկրների պաշտոնյաների և դիվանագետների հետ բազմաթիվ հանդիպումների արդյունքում ստացված նյութեր ու տեղեկություններ:

Հեղինակը լայնորեն օգտվել է ամերիկյան և արաբական սկզբնաղբյուրներից:

Ամերիկյան գրականության շարքում պետք է հիշատակել Վ.Քվանդոտի, Պ.Սիլի,Ա.Կորդսամանի, Ջ.Կիմշեյի, Վ.Պոլկի, Վ.Լաքրոի, Ռ.Հիններուշի, Ռ.Ֆրիդմանի, Բ.Կաուլմանի, Մ.Հադսոնի և այլ հետազոտողների աշխատությունները: Պետք է հիշատակել նաև աշխատության համար չափազանց օգտակար եղած ԱՄՆ բարձրաստիճան պաշտոնյաների՝ Հ.Քիսինգերի, Ռ.Նիքսոնի, Ս.Վենսի, Ջ. Քարտերի, Հ.Դեմմեջյանի և Ռ.Ռեյզանի աշխատություններն ու հուշագրությունները:

Քարձրացված հարցերի և առանձին խնդիրների վերլուծության համար կարևոր նշանակություն ունեցան խորհրդային արևելագետներ՝ Ե.Պիլոյնի, Լ.Մոդվեդկոյի, Ե.Պրիմակովի, Ն.Հովհաննիսյանի, Օ.Ֆոմինի, Վ.Ասվիլո-

վի, Է.Փիր-Բուդաղովայի, Վ.Բողյանսկու արժեքավոր հետազոտությունները:

Արաբ հետազոտողներից անհրաժեշտ է առանձնացնել Մ.Հեյքալի, Ֆ.Աջամիի, Գ.Սալամեի, Ռ.Ավվադի, Շ. ալ-Այսամի, Խ.Հանի, Մ. առ-Ռազզազի, Հ.Ադիլի ուսումնասիրությունները: Կարևոր տեղ են զբաղեցնում Հ.Ասադի ելույթների ժաղովաձուները, սիրիական ղեկավարների հարցազրույցներն ու Բաաս կուսակցության նյութերը:

Սույն ուսումնասիրությունը կարևորվում է ինչպես Մերձավոր Արևելքի նորագույն պատմության լրսաբանման, այնպես էլ արաբա-խորայեյան հակամարտության զարգացման առավել խոր ընկալման առումներով: Սիրիականերիկյան հարաբերությունների քննությունը թույլ կտա ճիշտ ըմբռնելու տարածաշրջանում կատարվող իրադարձությունները, հասկանալու մերձավորարևելյան հակամարտության մեջ Սիրիայի և Միացյալ Նահանգների դերն ու նշանակությունը, հստակ պատկերացում կազմելու հակամարտության կարգավորման հեռանկարների մասին: Թե՛ման հետարքրություն է ներկայացնում նաև տարածաշրջանում արդի փուլում կատարվող զարգացումներն ու արաբա-խորայեյան հակամարտության նկատմամբ արաբական երկրների ունեցած տարբեր մոտեցումները պարզաբանելու տեսանկյունից:

Եվ վերջապես աշխատությունը կարևորվում է Մերձավոր Արևելքի երկրների, մասնավորապես Սիրիայի նկատմամբ, ՀՀ արտաքին քաղաքականության մշակման տեսանկյունից:

ՍՈՐԻԱ-ԱՄԵՐԻԿԱՆ ՀԱՐԱԲԵՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ 1989-1992թթ.

1988թ. սկսած Դամասկոսը զգուշորեն ուղիներ էր փնտրում Միացյալ Նահանգների հետ մերձեցման համար: Մասնավորապես, 1989թ. Ջորջ Բուշի ԱՄՆ-ի նախագահ ընտրությամբ, հաշվի առնելով այն հանգամանքը, որ վերջինս ընտրվել էր առանց «հրեա քվեարկողների» աջակցության, սիրիացիները սկսեցին հույս փայփայել, որ ԱՄՆ-ն «տրպես միջազգային անվտանգության և խաղաղության համար պատասխանատու գերտերություն, պետք է հրաժարվի սիոնիստական մտածելակերպից և վերջ դնի սիոնիստական վտանգին, ստիպելով սիոնիստ թշնամուն դուրս բերել զորքերը գրաված տարածքներից և իրագործել միջազգային որոշումները՝ տարածաշրջանում արդար ու համապարփակ խաղաղություն հաստատելու նպատակով»:¹ Բուշն ու պետքարտուղար Բեյքերը քննադատում էին Իսրայելի քաղաքականությունը գրաված արաբական տարածքներում, պահանջելով Իսրայելից կարգավորել արաբա-խորայեյան հակամարտությունը ՄԱԿ-ի 242 և 338 բանաձևերի համաձայն, խաղաղություն՝ տարածքների վերադարձի դիմաց սխեմայով: Մինևույն ժամանակ Միացյալ Նահանգները հավաստիացնում էին Սիրիային բոլոր ճակատներում, ներառյալ Գոլաններում, համապարփակ կարգավորման հասնելու իր մտադրության մասին: Բացի դրանից, ըստ Դամասկոսում ամերիկյան դեսպանի, Վաշինգտոնը «Սիրիայի հետ համագործակցության նոր շր-

ջան էր թևակոխել»:²

Սիրիան, իր հերթին, 1989թ. ընթացքում, որդեգրելով ավելի ճկուն դիրքորոշում, աջակցություն հայտնեց ՄԱԿ-ի վերոհիշյալ բանաձևերին և աստիճանաբար սկսեց մերձեցումը Եգիպտոսի հետ: 1988թ. դեկտեմբերին, տասնամյա հակաեգիպտական քարոզչությունից հետո, Ասադը հրապարակայնորեն հայտարարեց, որ «ընդունում է Եգիպտոսի կարևորությունը արաբական բեմի վրա» և որ «սիրիա-եգիպտական համագործակցությունը մշտապես համապատասխանել է արաբական աշխարհի ընդհանուր շահերին»:³ 1989թ. մայիսին Սիրիան այլևս չէր ընդդիմանում Եգիպտոսի վերաանդամակցմանը Արաբական Լիգային: 1989թ. դեկտեմբերի կեսերին վերականգնվեցին օդային թռիչքները Կահիրեի և Դամասկոսի միջև, իսկ երկու շաբաթ անց վերականգնվեցին նաև դիվանագիտական հարաբերությունները երկու երկրների միջև: 1990թ. հուլիսին Ասադը 13 տարվա ընթացքում առաջին պաշտոնական այցելությունը կատարեց Եգիպտոս և Կահիրեից մեկնելուց առաջ հայտարարեց. «Մենք պատրաստ ենք միանալ խաղաղության գործընթացին, մենք ընդունում ենք ՄԱԿ-ի 242 և 338 բանաձևերը և շարունակում կոչ անել արդար և համապարփակ խաղաղության հաստատմանը»:⁴

Սառը պատերազմի ավարտի հետևանքով Սիրիայի արտաքին քաղաքականության մեջ կատարված վերոհիշյալ հիմնարար փոփոխությունը նպատակ էր հետապնդում ոչ միայն բարելավել երկրի տարածաշրջանային դիրքերն, այլև ընդհանուր ճակատ ստեղծել Եգիպտոսի հետ (ինչպես նաև Մաուրյան Արաբիայի և Հորդանանի հետ) հակազդելու Իսրայելի մերժողական կեցվածքի և պաղես-

տինցիների ու Հորդանանի հետ առանձին գործարք կնքելու նրա ձգտման դեմ: Այդ իսկ պատճառով Դամասկոսը շարունակաբար հայտնում էր արաբա-իսրայելյան հակամարտությունը խաղաղ ճանապարհներով լուծելու իր պատրաստակամության մասին: 1990թ. սկզբին Ասադը ԱՄՆ նախագահին փոխանցեց Իսրայելի հետ որոշակի պայմանների վրա բանակցելու իր համաձայնությունը: Դամասկոսի հայտարարությունները հիմնականում ուղղված էին Բուշի վարչակարգին, որպես միակ ուժի, որն ի վիճակի էր հասնուել Իսրայելին բանակցել համապարփակ կարգավորման շուրջ, դուրս բերել իր գորբերը Գուլաններից, տնտեսական աջակցություն ցուցաբերել Սիրիային, վերջինիս հանելով ահաբեկչության և աջակցող երկրների ցուցակից:

Այդ ենթատեքստում հետաքրքրական էր 1989թ. նոյեմբերին Նյու-Յորք կայանալիք այցելության ընթացքում ԱՄՆ «առաջադեմ հրեաներին» հանդիպելու Սիրիայի փոխվարչապետ Աբդ ալ-Հալիմ Խադդամի խնդրանքը: «Ջերուսալեմ Փոստ» իսրայելյան օրաթերթի հաղորդման համաձայն, Սիրիայի փոխվարչապետի խնդրանքը մերժվել էր հրեաների կողմից, որոնք չէին ցանկացել «միջամտել մերձավորարևելյան դիվանագիտությանը»:⁵

Գլոբալ և տարածաշրջանային փոփոխությունները շատ ավելի ծանր հետևանքներ ունեցան Դամասկոսի, քան Թեյ-Լվիլիի համար: Եթե Սիրիային ցուցաբերվող խորհրդային ռազմական, քաղաքական և դիվանագիտական աջակցությունը նվազեց, ապա Իսրայելի նկատմամբ միջազգային հոփանավորությունը ոչ միայն շարունակվեց, այլև աճեց: 1990-ականների սկզբին ռազմավարական տե-

սակետից Իսրայելի դիրքերն ավելի ամուր էին, քան Սիրիայինը: Պատահմամբ և անսպասելիորեն ստեղծված կացությունից դուրս գալ և «առաջխաղացում» արձանագրել սիրիա-ամերիկյան հարաբերություններում Ասադին անուղղակի կերպով օգնեց մի անձ, որը տարիներ շարունակ նրա բշնամին էր հանդիսանում՝ Սադդամ Հուսեյնը:

1991թ. հունվարին Իրաքը ներխուժեց Քուվեյթ: Պարսից Ծոցի ճգնաժամը չափազանց շահութաբեր եղավ Դամասկոսի համար ոչ միայն տնտեսական, այլև միջազգային դիրքերը բարելավելու առումով:⁶ Եգիպտոսի և Սաուդյան Արաբիայի հետ միացումն ընդդեմ Իրաքի վերջ դրեց Սիրիայի մեկուսացմանը արաբական աշխարհում և միջազգային ասպարեզում:

Պետք է նկատի ունենալ, որ հակասադրամական դաշինքին միանալու մասին որոշումն այդքան էլ հեշտ չտրվեց Ասադին: ԱՄՆ-ի Ազգային Անվտանգության Խորհրդի անդամ Ռիչարդ Հասսը, որը ներգրավված էր արաբական երկրների հետ հակասադրամական կռախցիկ ստեղծելու աշխատանքներում, նշում է, որ սկզբնական շրջանում սիրիացիները պահանջում էին խուսափել երկակի ստանդարտներից: Այսինքն, Դամասկոսը պնդում էր, որ եթե «բոլորս ընդունում ենք Ծոցի պատերազմի հետ կապված ՄԱԿ-ի քանաձևերը, ապա պետք է իրագործենք նաև արաբա-իսրայելյան հակամարտության վերաբերյալ ընդունված բոլոր որոշումները»:⁷ 1990թ. սեպտեմբերին և 1991թ. հունվարին պետքարտուղար Բեյրեքն այցելեց Դամասկոս՝ հակասադրամական կռախցիկային Սիրիայի մասնակցությունն ապահովելու նպատակով:

Պարսից Ծոցի ճգնաժամը հնարավորություն ընձե-

ոց Ասադին նաև իրականացնելու 15 տարիների ընթացքում հետապնդած իր նպատակը՝ կառավարել Լիբանանը: 1920թ. Լիբանանի ստեղծումից ի վեր սիրիացիներից շատ քչերն էին ընդունել նրա անկախ լինելու վաստը: Միայն 1975թ. Լիբանանում բռնկված քաղաքացիական պատերազմը հարմար առիթ դարձավ Դամասկոսի ուղղակի ներխուժման համար: Քաղաքացիական պատերազմի առաջին իսկ օրվանից Սիրիան հետևողականորեն ձգտում էր քայլ առ քայլ տարածել իր ազդեցությունը Լիբանանում: Արդեն իսկ 1980թ. սիրիական 40-հազարանոց բանակը հսկողության տակ էր առել Լիբանանի տարածքի համարյա երկու երրորդը: Երբ Ծոցի ճգնաժամը շեղեց միջազգային հանրության ուշադրությունը և Սադամ Հուսեյնը ղաղաբեցրեց իր օգնությունը լիբանանյան «protege»-ին, եկավ Ասադի գործելու ժամանակը: 1990թ. հոկտեմբերի 13-ին երեք ժամվա ընթացքում Ասադն իրեն ենթարկեց ամբողջ Բեյրութը և երկրի հիմնական մասը, քացառությամբ հարավում գտնվող Իսրայելի հետ սահմանամերձ «անվտանգության գոտուց»:

Իրաքի դեմ միջազգային դաշինքին միանալու համար Դամասկոսին անհրաժեշտ էր վստահեցում ստանալ Վաշինգտոնից այն մասին, որ միանալու դեպքում պատերազմից հետո արաբա-իսրայելյան հակամարտությունն իր արդար լուծումը կգտնի ՄԱԿ-ի որոշումների հիման վրա: 1990թ. նոյեմբերի 23-ին Բուշը Սաուդյան Արաբիայից վերադարձի ճանապարհին կանգ առավ Ժնևում և հանդիպում ունեցավ Ասադի հետ: Հանդիպման ընթացքում Բուշը հավաստիացրեց Ասադին. «Սադդամի հացերը լուծելուց և Քուվեյթի ազատագրումից հետո ես խոսք եմ տալիս, որ

Միացյալ Նահանգները կիսթանի խաղաղության գործընթացն արդար ու վճռական ձևով»⁸ Ասադը համաձայնվեց միանալ դաշինքին միայն մեկ պայմանով, որ Իսրայելը չմասնակցի պատերազմին: Այդ իսկ պատճառով, պատերազմի ընթացքում, երբ Իրաքը Scud տեսակի հրթիռներով հարվածեց Թեյ-Ավիվն ու Հայֆան, Շամիրի հետ հեռախոսային գրույցի ընթացքում Բեյքերն ու Բուշը խոստանալով ամեն տեսակի աջակցություն Իսրայելին, համոզում էին չպատասխանել Իրաքի հարվածներին և «հեռու մնալ պատերազմից»⁹

Ծոցի պատերազմից հետո Ասադի համար հստակ դարձավ այն հանգամանքը, որ արաբա-իսրայելյան հակամարտությունն անհնարին է լուծել ուժի միջոցով: Դճնա-ժամի օրերին Խորհրդային Միության համագործակցությունը ԱՄՆ-ի հետ մեկ ամգամ ևս ապացուցեց, որ սառը պատերազմի խաղի պայմանները փոխվել են, արձանագրելով *ԱՄՆ-ի առաջատար դիվանագիտական դերը*: ԽՍՀՄ փլուզումը և սառը պատերազմի ավարտը բացարձակապես նոր իրավիճակ է ուժերի դասավորում ստեղծեցին Մերձավոր Արևելքում, ծանր կացության մեջ դնելով որոշ արաբական երկրներ, մասնավորապես Սիրիային և պաղեստինցիներին:

Ստեղծված պայմաններում ակնհայտ էր, որ Ասադի վարչակազմի քաղաքական կենտրոնակայությունն ու Սիրիայի անվտանգության ապահովումը մեծմասամբ կախված կլինի ԱՄՆ-ի հետ Դամասկոսի հետագա հարաբերություններից:

Ծոցի պատերազմից հետո փոփոխությունների ենթարկվեց նաև ամերիկյան քաղաքականությունը Մերձա-

վոր Արևելքում: Նա երկու հիմնական նպատակ էր հետապնդում: Առաջին, Վաշինգտոնը ձգտում էր կանխել մերձավորարևելյան մավթի վրա միանձնյա հսկողություն ունեցող «տարածաշրջանային գերտերության» ի հայտ գալը: Երկրորդ, ԱՄՆ-ն կենտրոնացրեց իր ջանքերը խաղաղության գործընթացի վրա Իսրայելի և արաբական երկրների միջև անվտանգության և համագործակցության մասին համաձայնագրեր ստորագրելու նպատակով:

Սակայն այս անգամ խաղաղության գործընթացում Սիրիան ոչ միայն չամենակեց Վաշինգտոնի կողմից, այլև համարվեց ամենակարևոր մասնակիցներից մեկը: Ասադին ուղղված իր նամակում Բուշն ընդգծեց իր «անձնական շահագրգռվածությունը համապարփակ խաղաղության հաստատման գործում» և ընդունեց Սիրիայի «որոշիչ դերը» այդ նպատակի իրականացման ճանապարհին:¹⁰ Հարկ է նշել, որ արդեն իսկ 1991թ. օգոստոսի 1-ից մինչև 1992թ. փետրվարի 19-ը ընկած ժամանակահատվածում, որպես Սիրիայի հետ հարաբերությունները բարելավելու ուղղությամբ առաջին քայլ, ԱՄՆ-ը թույլատրեց 3 մլն. ամ. դոլարի արժողությամբ օգտագործված ապրանքների առաքումն այդ երկիր, որոնք թեև տրամադրվել էին քաղաքացիական կարիքների համար, սակայն «կարող էին օգտագործվել ռազմական բնագավառում»:¹¹

Խաղաղության գործընթացն ակտիվացնելու նպատակով 1991թ. ընթացքում ԱՄՆ-ի պետքարտուղար Բեյքերը 8 այցելություն կատարեց Մերձավոր Արևելք, որոնց ընթացքում նա փորձեց համոզել հակամարտող կողմերին նստել բանակցությունների սեղանի շուրջ, միջազգային համաժողովի հովանու ներքո: Բեյքերը համոզված էր, որ խա-

դադուբյան գործընթացի համար համաժողովին սիրիական ներկայության ապահովումը կենսական նշանակություն ունի: Մարտի 13-ին Բեյքերը 7 ժամանոց հանդիպում ունեցավ Ասադի հետ Դամասկոսում: Հանդիպումից հետո, հեռաձայնելով Բուշին, Բեյքերն ասաց, որ «Ասադը մինգամայն լուրջ մտադրություններ ունի խաղաղություն հաստատելու հարցում»:¹²

Ապրիլի 23-ին Բեյքերը նորից ժամանեց Դամասկոս: Սիրիայում ԱՄՆ դեսպան Էդվարդ Ջերեջյանը հանդիպումից առաջ զգուշացրեց պետքարտուղարին Ասադի բանակցություններ վարելու ոճի վերաբերյալ: Նա ասաց. «Ոչ որ չի կարող կանխագուշակել, թե որքան ժամանակ կընդանան բնակչությունները: Ասադն ընդմիջումներ և ընդհատումներ չի սիրում: Այնպես որ բանակցությունների ընթացքում սահմանափակեք ըմպելիքների քանակը»¹³: ԱՄՆ դեսպանը միանգամայն ճիշտ խորհուրդ տվեց՝ հանդիպումը տևեց 9 ժամ 46 րոպե առանց ընդմիջման: Բանակցություններում երկարատև քննարկումների առարկա դարձան արարողակարգի հետ կապված հարցերը: Չնայած Բեյքերի հայտարարությանն այն մասին, որ Իսրայելը «ատում է ՄԱԿ-ը» և չի ընդունի ՄԱԿ-ի մասնակցությունը համաժողովին, այնուամենայնիվ Ասադը պնդեց ԱՄՆ-ի և ԽՍՀՄ-ի հետ միասին, որպես համաժողովի համահովանավորող (co-sponsor), ՄԱԿ-ի հանդես գալու անհրաժեշտության վրա: Սիրիական կողմի նման դիրքորոշումը քերես կարելի է բացատրել նրանով, որ Դամասկոսը ձգտում էր որոշակի պարտադրողական բնույթ հաղորդել համաժողովի ընթացքում ընդունվելիք որոշումներին: Ստեղծված կացությունից դուրս գալու նպատակով Բեյքերը փորձեց օգուտ-

գործել վերջին խաղաքարտը. «Պարոն նախագահ, ինչու իսրայելյան ուժերի դուրս բերման հարցը քննարկելու փոխարեն, մենք ժամանակ ենք վատնում ընթացակարգի հետ կապված խնդիրների վրա: Դուք չեք կարող Գոլանները ետ վերագործնել, եթե Իսրայելը պատրաստ չլինի այնտեղից դուրս քաշել իր զորքերը: Իսկ նրանք դուրս կքաշվեն միայն այն դեպքում, երբ անվտանգության երաշխիքներ ստանան Միացյալ Նահանգներից: Հնարավոր է, որ մենք պատրաստ լինենք այնպիսի երաշխիքներ տալ, որն անցյալում չի տրվել»:¹⁴ Սակայն Բեյքերի այս խոսքերը սխալ մեկնաբանվեցին սիրիացիների կողմից, որոնք կարծեցին, թե Միացյալ Նահանգները խոստանում են ապահովել իսրայելյան զորքերի դուրսբերումը Գոլաններից: Հաջորդ օրը Բեյքերը զայրույթով ասաց Ասադին. «Եթե ես խոստանալի երաշխավորել նրանց դուրսբերումը, ապա բանակցություններ վարելու կարիք ընդհանրապես չէր լինի»: Փակելով իր թղթապանակը, Բեյքերը նշեց. «Պարոն նախագահ, ես կարծում եմ, որ մենք չենք կարող համագործակցել իրար հետ»: Բեյքերի բանակցությունները Դամասկոսում ավարտվեցին ապարդյուն: Միանգամայն պարզ էր, որ չնայած կողմերի փոքր զիջումներին, նրանք դեռևս պատրաստ չէին ստույգ բանակցությունների սեղանի շուրջ:

1991թ. մայիսի 31-ին Բուշը նամակներ հղեց Իսրայելի վարչապետ Շամիրին, Սիրիայի նախագահ Ասադին, Հորդանանի թագավոր Հուսեյնին, Սաուդյան Արաբիայի թագավոր Ֆահդին, Եգիպտոսի նախագահ Մուբարաքին և Պաղեստինյան գրավված տարածքների ղեկավար Ֆեյսալ Հուսեյնին, խնդրելով վերջնական որոշում կայացնել մերձավորարևելյան բարձրաստիճան խաղաղության համա-

ժողովին մասնակցելու վերաբերյալ: Առաջին դրական արձագանքը եկավ հուլիսի 14-ին, երբ Ասաղը Բուշին ուղղված իր պատասխան նամակում ընդունեց վերջինիս առաջարկությունները, դժվար կացության մեջ դնելով Իսրայելի դեկլարությանը: Մակայն հուլիսի 29-ին «Վաշինգտոն փոստ» օրաթերթին տված իր հարցազրույցում Ասաղը պարզաբանեց, որ «խաղաղության համաժողովին մասնակցելու պատրաստակամությունը դեռևս չի նշանակում, որ մենք պետք է համաձայնության գանք Իսրայելի հետ: Դա չի լինի այնքան ժամանակ, մինչև Իսրայելը չվերադարձնի արաբական զավթած բոլոր տարածքները»: ¹⁵ Այսուհանդերձ, արաբական թերթերը գրում էին. «Ասաղի պատասխանը Բուշին ի չիք դարձրեց թշնամու բոլոր հաշվարկները, վերջ դնելով Շամիրի կառավարության այն մեղանդրանքներին, որոնց համաձայն, արաբները չեն ցանկանում խաղաղություն հաստատել»: ¹⁶

Իսկ Շամիրի վարչակազմը շարունակում էր իր ծայրահեղական քաղաքականությունը Գոլանների և ընդհանրապես գրավված արաբական տարածքների նկատմամբ: Գոլանները ամեն գնով պահելու վճռակամությունն ընգծելու համար, իսրայելյան կառավարությունը հուլիսի 21-ին հրապարակեց Գոլաններում հրեական բնակչության քանակն ավելացնելու, տնտեսական զարգացումը խթանելու և նոր աշխատատեղեր ստեղծելու իր ծրագիրը: Եվ այն ժամանակ, երբ Իսրայելի բանակի սպայակույտի պետ գեներալ Յեհուդ Բարաքը հրապարակայնորեն նշում էր Իսրայելի անվտանգության համար Գոլանների կարևորությունը, իսրայելյան խորհրդարանի՝ կնեսետի 69 անդամները, ներառյալ Աշխատավորական կուսակցության ան-

դամներին, ստորագրեցին մի փաստաթուղթ, ուր խոստանում էին պահպանել Իսրայելի իշխանությունը Գոլաններում:

Մակայն Իսրայելի հիմնական մտահոգությունը ոչ թե Գոլաններն էին և ոչ էլ Սիրիան, այլ Միացյալ Նահանգները: 1991թ. հունիսին Բեյքերի հետ քաղաքիվ հանդիպումներից հետո Թեյ-Ավիլը մերժեց Մերձավոր Արևելքի խաղաղության համաժողովի գումարման վերաբերյալ ամերիկյան առաջարկը, վստահ լինելով, որ այն նույնպես կմերժվի Սիրիայի կողմից: Բայց Ասաղի դրական պատասխանը ստիպեց Շամիրին վերանայել իր դիրքորոշումը: Հնարավոր է նաև, որ Շամիրը և իր գործընկերները կասկածում էին, որ Բուշը խոստացել է Ասաղին ճնշում գործադրել Իսրայելի վրա ստորագրվելիք խաղաղության համաձայնագրի շրջանակներում Գոլաններից դուրս գալու նպատակով: Արձագանքելով այսպիսի սցենարի հնարավորությանը, Իսրայելի պաշտպանության նախարար Մոշե Արենսն ասաց. «ԱՄՆ-ն ի գորու չէ այդպիսի բան խոստանալու: Այդ մենք ենք Գոլաններում, այլ ոչ թե ամերիկացիները»: Իսկ Բենյամին Բեգինը կնեսետում հայտարարեց. «Ինչպես ձեռքը մարմնի մասն է, այնպես էլ Գոլանները Իսրայելի պետության մասն են»: Այլ պաշտոնյաներ նշեցին, որ Բուշին պետք է հիշեցնել նախկին նախագահ Ֆորդի 1975թ. սեպտեմբերի 1-ի մամակը Իսրայելի վարչապետ Ռաբի-մին, ուր ամերիկյան նախագահը հավանությունը տալիս «Գոլաններում իսրայելյան ներկայության, անգամ Սիրիայի հետ խաղաղության համաձայնագրի շրջանակներում»: ¹⁷ Այնուամենայնիվ խորհրդային հրեաներին բնակեցնելու նպատակով ԱՄՆ-ից սպառվադ 10 մլրդ. վարկը

չխափանել, տակտիկական նկատառումներից ելնելով՝ օրստորուկցիոնիզմի մեջ ամերիկյան մեղադրամքներից խուսափելու և «զնդակը սիրիական դաշտը նետելու» նպատակով, 1991թ. հոկտեմբերի 22-ին խրախուսելով նախարարների խորհուրդը որոշեց մասնակցել Մադրիդում կայանալիք խաղաղության համաժողովին:

1991թ. հոկտեմբերի 30-ին, Մադրիդում, Բուշի և Գորբաչևի համատեղ նախագահությամբ կայացավ Մերձավոր Արևելքի խաղաղությանը նվիրված միջազգային համաժողովը, որին մասնակցեցին Իսրայելը, Սիրիան և Լիբանանը, ինչպես նաև միացյալ հորդանան-պաղեստինյան պատվիրակությունը: Համաժողովին ներկա էին նաև ՍԱԿ-ի գլխավոր քարտուղարի և Եվրոպական Միության ներկայացուցիչները, ինչպես նաև Մատրյան Արաբիայի դեսպանը: Չնայած այն հանգամանքին, որ ամերիկացիներն ու իսրայելցիները համաձայնվել էին, որ Բուշն իր ելույթում չի անդրադառնա «խաղաղություն հողի դիմաց» բանաձևին, այնուամենայնիվ, Բուշը նշեց. «Մենք հավատացած ենք, որ տարածքային զիջումը կենսական նշանակություն ունի խաղաղության համար: Սահմանները պետք է արտացոլեն ինչպես անվտանգության, այնպես էլ քաղաքական դասավորումների որակը»:¹⁸ Համաժողովի առաջին և երկրորդ օրերն անցան համեմատաբար հանգիստ: Մակայն երրորդ օրը իրավիճակը սրվեց Շամիրի ելույթից հետո, որն, արձագանքելով Սիրիայի արտգործնախարարի ելույթին, Սիրիայի վարչակազմը որակեց որպես «ամենատաժային և ամենամայրահեղ», իսկ երկիրը՝ «ախբեկչական»: Շամիրից հետո բեմահարթակ դուրս եկավ Սիրիայի արտգործնախարար Ֆարուկ ալ-Շարաան, որը, բարձրացնելով

ձեռքի մեջ գտնվող թերթիկն, ասաց. «Ես Չեզ միայն ցույց կտամ պարոն Շամիրի լուսանկարը: Գիտեք, թե ինչու է այս լուսանկարը տարածվել ամենուրեք, որովհետև նա գտնվել է հետախուզության մեջ: Նա օգնել է, եթե ես չեմ սխալվում, 1948թ. Պաղեստինում ՍԱԿ-ի բանազնաց Կ. Բեռնադոտի սպանությանը: Նա սպանում է խաղաղության բանազնացներին»:¹⁹ Համաժողովի ընթացքում հաջորդ ճգնաժամը եղավ այն, որ ամերիկացիները առաջարկում էին արաբական պատվիրակությունների և Իսրայելի միջև ուղղակի բանակցություններ սկսել տարբեր տեղերում և տարբեր ժամանակ, իսկ սիրիացիները պահանջում էին բանակցությունների անցկացումը միևնույն ժամանակ և նույն տեղում: Վերջապես գտնվեց փոխզիջումային տարրերակ՝ կողմերը համաձայնվեցին ուղղակի բանակցություններ վարել նույն հյուրանոցում, սակայն տարբեր ժամերին:

Մադրիդում կայացած համաժողովը խաղաղության նոր ճանապարհի հարթեց և հիմք դրեց տարածաշրջանում հետագա պատմական իրադարձությունների համար: Այն կարևոր քաղաքական նշանակություն ունեցավ, քանի որ առաջին անգամ հակամարտող կողմերը նստեցին բանակցությունների սեղանի շուրջ: Առաջին անգամ միջազգային համաժողովի մասնակցեցին նաև պաղեստինցիները և ելույթ ունեցան իրենց սեփական անունից: Համաժողովի ամենաեական արդյունքներից մեկը եղավ այն, որ կողմերը համաձայնվեցին շարունակել բանակցային գործընթացը:

Մադրիդի կարևորությունը կայանում է նաև նրանում, որ համաժողովն առաջին անգամ երկու զուգահեռ ուղղություններով տարվող բանակցությունների նոր մեխանիզմ

ստեղծեց: Առաջին ուղղությունը՝ բազմակողմանի բանակցություններն էին, ուր Իսրայելը, տարածաշրջանի արաբական երկրները և տարածաշրջանից դուրս այլ երկրներ կարողացան միանալ Մերձավոր Արևելքում գոյություն ունեցող հինգ հիմնական՝ ջրի, շրջակա միջավայրի, սպառազինությունների հսկողության, փախստականների և տնտեսական զարգացման խնդիրների շուրջ ընթացող քննարկումներին: Այդ քննարկումները տեղի ունեցան 1992թ. հունվարին Մոսկվայում, որոնց սիրիացիները մերժեցին մասնակցել այն պատճառաբանումով, որ քանի դեռ Իսրայելը շարունակում է վերահսկել գրավված Գոլանները, Արևմտյան ափն ու Գազայի հատվածը, երկարատև տարաձայնության անվտանգության վերաբերյալ բանակցությունների անցկացումը անիմաստ է: Երկրորդ ուղղությունը՝ երկկողմ հարաբերություններն էին, որոնց շուրջ Վաշինգտոնում Իսրայելը պետք է բանակցեր իր արաբ հարևանների՝ Սիրիայի, Հորդանանի, Լիբանանի և պաղեստինցիների հետ:

ՔԻՍԻՐՈՒ ՎՈՐՉԱԿԱԾՄԸ ԵՎ ԽՆԴԱԴՈՒԹՅԱՆ ԳՈՐԾԵՆԹԱՅԸ (1993-1996)

1992թ. հունիսին Իսրայելում տեղի ունեցած ընտրությունների արդյունքում իշխանության եկավ Աշխատանքի կուսակցությունը Իցխակ Ռաբիհի գլխավորությամբ: Ո՞վ կարող էր ենթադրել, որ այն կուսակցությունը, որ առաջնալին դեր խաղաց տարիներ առաջ արաբական հողերը գրավելու և նրանց վրա հրեաների վերաբնակեցման գործում, ձեռնամուխ կլինի խաղաղության գործընթացի արագացմանն ու պատմական համաձայնագրերի ստորագրմանը պաղեստինցիների և Հորդանանի հետ: Իսկ նրա ղեկավար Ի. Ռաբիհը այդ խաղաղության համար անգամ կվճարի իր սեփական կյանքը:

Մադրիդի համաժողովից հետո սիրիացիների և իսրայելցիների միջև առաջին հանդիպումը կայացավ Վաշինգտոնում 1992թ. օգոստոսի 24-ին: Սիրիական պատվիրակությունը գլխավորում էր դեսպան Մուվաֆիդ ալ-Ալլաֆը, իսկ իսրայելյանը՝ արաբական պատմության մասնագետ և Ռաբիհի ընկեր Իտամար Ռաբիհովիչը: Բանակցությունների առաջին օրը Ռաբիհովիչն ասաց, որ Իսրայելի կառավարությունն ընդունում է ՄԱԿ-ի Անվտանգության Խորհրդի 242 բանաձևի բոլոր դրույթները Սիրիայի հետ բանակցություններում: Այս հայտարարությունը նշանավորում էր Իսրայելի դիրքորոշման սկզբունքային փոփոխու-

թյուն: Այսպիսով, եթե Շամիրի կառավարությունը ժխտում էր Գուլանների վերադարձը խաղաղության դիմաց սկզբունքը, ապա Ռաբիհի կառավարությունը ընդունեց այն: Հաջորդ օրը տեղի ունեցած հանդիպման ընթացքում Ալլաֆը, օգտվելով ստեղծված բարենպաստ մթնոլորտից, խորայն կողմին ներկայացրեց Սկզբունքների վերաբերյալ Արձանագրության մախազիժը (Draft Declaration of Principles), որը բաղկացած էր 4 էջից: Առաջին երեքը պարունակում էին Իսրայելի և հարևան արաբական երկրների միջև համապարփակ խաղաղության ծրագիրը, իսկ վերջին էջը վերաբերում էր Սիրիային և Իսրայելին: Նրանում ասվում էր.

«Խաղաղության գործընթացն արդեն 11 ամիս է, ինչ շարունակվում է առանց շոշափելի առաջընթացի: Մենք կարծում ենք, որ եկել է ժամանակը, եթե գործնականում ցանկանում ենք իրականացնել խաղաղության գործընթացի նպատակները, որպեսզի առանց ամբիջիաների, հստակորեն հավասարակշռված և անկողմնակալ փաստաբարձք ստեղծենք, ուր նշված կլինեն այն բոլոր հիմնական սկզբունքները, առանց որոնց անհնարին կլինի որևէ խաղաղության հաստատումը»:

Նախագծի 5(A) հոդվածը վերաբերում էր Իրակացնացման Մեխանիզմներին.

«Իսրայելի ուժերի լիակատար դուրսբերում 1967թ. գրավված Սիրիայի Գուլանների բարձունքներից, ուր ի հակասություն Ժնևի Կոնվենցիայի, միջազգային իրավունքի և ՄԱԿ-ի որոշումների, իսրայելյան ուժերը իրականացրել էին սիրիական բոլոր բնակավայրերի էվակուացում և տե-

ղահանում»:

Նախագծի 7-րդ հոդվածը նվիրված էր Անվտանգությանն ուղղված միջոցառումներին և երաշխիքներին.

«Երկու կողմերն իրենց վճռականությունն են հայտնում գուգահեռաբար և փախադարձ կերպով միջոցներ ձեռնարկել իրենց անվտանգությունն ապահովելու ուղղությամբ, ներառյալ երկու կողմերում հավասար պայմաններով ապառազմականացված գոտիների կամ նվազեցված զինամթերքով գոտիների ստեղծման, ինչպես նաև առանց կողմերի իրավասությունների ու հավասար իրավունքների սկզբունքի խախտման Անվտանգության Խորհրդից երկու կողմերի անվտանգությունն ապահովող երաշխիքներ ստանալու վերաբերյալ»:²⁰

Ռաբիհնովիչն առաջարկեց սկսել բանակցությունները 7-րդ հոդվածից, որը վերաբերում էր անվտանգության հարցերին և երաշխիքներին, իսկ Ալլաֆը պնդում էր 5(a) հոդվածի վրա: Ինչպես հիշում է ԱՄՆ-ում Սիրիայի դեսպան Վալիդ Մուալլենը. «1992թ. օգոստոսից մինչև 1993թ. օգոստոսն ամբողջ բանակցությունները կենտրոնացած էին այն հարցի շուրջ, թե որ հոդվածի քննարկումից է անհրաժեշտ սկսել բանակցությունները: Այդ հարցում որևէ առաջընթաց չարձանագրվեց»:²¹

1992թ. նոյեմբերին Միացյալ Նահանգների նախագահ ընտրվեց Բիլ Զիլնթոնը: Եթե Ասադը «բարյացակամ» էր համարում Բուշի վարչակազմը և Սիրիայի նկատմամբ նրա վարած քաղաքականությունը, ապա Զիլնթոնի ընտրությունը մտահոգության տեղիք տվեց Դամասկոսին, մասնավորապես այն պատճառով, որ Զիլնթոնն «ընտրվել

էր հիմնականում ամերիկյան հրեաների օժանդակության շնորհիվ և հայտնի է որպէս ժողովրդավարական Իսրայելի պաշտպան»:²²

Ինչ սպասումներ ունեին Ասադն ու Ռաբինը ամերիկյան նոր վարչակազմից: 1992թ. վերջին իր տված հարցազրույցում Ասադը հետևյալ կերպ արտահայտվեց խաղաղություն հաստատելու հեռանկարների վարարերյալ. «Ես իրատեսորեն եմ տրամադրված: Հեռանկարներն ավելի լավ են, քանի որ միջազգային մթնոլորտը բարենպաստ է և քանի որ Իսրայելում աճել է այն մարդկանց թիվը, որոնք խաղաղություն են ցանկանում»: Ռաբինն իր հերթին հայտարարեց, թե հավատացած է, որ խաղաղությունը կհաստատվի, սակայն համոզված չէ, որ այն «իրականություն կդառնա իր կյանքի օրոք»:²³ Սակայն երկուսն էլ քաջ գիտակցում էին, որ խաղաղության հեռանկարները մեծապես կախված կլինեն ամերիկյան միջնորդական ջանքերից: Չնայած Քլինթոնի վարչակազմի և նրա մերձավորարևելյան թիմի իսրայելամետ կեցվածքին, Դամասկոսն այնուամենայնիվ վճռական էր ամերիկյան հովանավորությամբ խաղաղության բանակցությունները վերսկսելու իր մտադրության մեջ:²⁴

Այստեղ պետք է նշել, որ սիրիա-իսրայելյան բանակցությունների վրա որոշակիորեն ազդում էին գուգահեռ ընթացող պաղեստինա-իսրայելյան բանակցությունները: Միրիային ձեռնտու չէր, որ նախքան Իսրայելի հետ համաձայնության գալը, վերջինս պաղեստինցիների (կամ Հորդանանի) հետ համաձայնագիր ստորագրեր: Այդ կապակցությամբ Ասադն ասաց. «Հայտնի է, որ Թել-Ավիվի իշխա-

նությունները, Ռաբինի գլխավորությամբ, ցանկանում են տարբերակել արաբական բանակցողների մակարդակները: Բանակցությունների ութերորդ փուլում նրանք նշում էին, որ սիրիա-իսրայելյան ուղղության վրա առաջընթացն ակնհայտ է և համաձայնագրի ստորագրումը անխուսափելի է Այսօր նրանք նույն խաղն են խաղում, խոսելով պաղեստինյան ուղղությամբ հաջողության մասին: Միրիան կարող էր երկկողմ համաձայնագիր կնքել Իսրայելի հետ շատ ավելի վաղ, սակայն նա մշտապես կրկնում էր, որ մտահոգված է Երուսաղեմի, Արևմտյան ափի և հարավային Լիբանանի ճակատագրով ոչ պակաս, քան Գոլաններով»:²⁵

Միրիայի և Իսրայելի միջև բանակցությունների իններորդ փուլը վերսկսվեց 1993թ. ապրիլի 27-ին Վաշինգտոնում, սակայն հետագա երկու հանդիպումներում կողմերը նույնպես անկարող գտնվեցին հարթել սկզբունքային տարածայնությունները: Իսրայելյան կողմը շարունակում էր պահանջել սիրիական կողմից «խակատար խաղաղության» արտահայտության հստակ պարզաբանումը, Իսրայելի անվտանգության ապահովման անհրաժեշտության ճանաչումն, ինչպես նաև Ասադի կողմից հրապարակային ելույթներ՝ Միրիայում ու Իսրայելում հանրային կարծիքը խաղաղության հաստատմանը նախապատրաստելու նպատակով: Իսրայելյան բանակցողները պահանջում էին նաև հստակեցնել համապարփակ արաբա-իսրայելյան կարգավորման և սիրիա-իսրայելյան կարգավորման միջև կապը: Միայն դրանից հետո իսրայելյան կողմը պատրաստ էր քննարկել Գոլաններից դուրսբերման հարցը: Մի-

րիական պատվիրակությունը շարունակում էր պնդել 1967թ. գրավված բոլոր արաբական տարածքներից խրայելյան ուժերի դուրսբերման վրա՝ Իսրայելի և արաբների միջև «լիակատար խաղաղություն» հաստատելու դիմաց, առանց ճշտելու այդ խաղաղության իմաստը: Այսպիսով, սիրիա-իսրայելյան բանակցությունները մտան փակուղի:

1993թ. օգոստոսի 4-ին ԱՄՆ նոր պետքարտուղար Քրիստոֆերը մեկնեց տարածաշրջան, փորձելով ելք գտնել ստեղծված իրավիճակից: Ռաբիհի հետ ունեցած հանդիպման ընթացքում վերջինս անսպասելիորեն խնդրեց պետքարտուղարից Գամասկոսում Ասադի հետ հանդիպման ընթացքում նրանից *հստակ պատասխան* ստանալ այն հարցի վերաբերյալ, թե արդյոք սիրիական կողմը պատրաստ է խաղաղություն հաստատել իսրայելյան զորքերը Գոլաններից դուրս բերելու դեպքում: Ռաբիհը հետևյալ կերպ էր բացատրում այդ հարցի կարևորությունը. «Եթե Ասադը մտադիր է սիրիա-իսրայելյան համաձայնագիր ստորագրել, ապա դրան կհետևի փոքր պաղեստինա-իսրայելյան համաձայնագիրը: Եթե Ասադի պատասխանը լինի բացասական, ապա այդ դեպքում կստորագրվի միայն ընդարձակ պաղեստինա-իսրայելյան համաձայնագիրը»: Հաջորդ օրը Քրիստոֆերը մեկնեց Սիրիա՝ Ասադի հետ հարցը քննարկելու նպատակով: Ասադը պատասխանեց՝ «Այո, սակայն...»: Սակայնը վերաբերում էր դուրսբերման գործընթացի ժամկետներին՝ Ռաբիհը առաջարկում էր 5 տարի, իսկ Ասադը՝ վեց ամիս: Անհամաձայնություն կար նաև անվտանգությունն ապահովող միջոցառումների վերաբերյալ՝ Ռաբիհը պնդում էր հավասարազոր անվտան-

գության միջոցառումների վրա, իսկ Ասադը՝ սահմանի երկու կողմերում հավասարության սկզբունքի, որն անընդունելի էր Ռաբիհի համար, քանի որ դա կնշանակեր իսրայելյան ուժերի ետ քաշումը Գալիլեյի սահմանային շրջանի համարյա կեսից: Ասադը նաև մերժում էր Իսրայելի հետ հարաբերությունների բարելավումը նախքան Գոլաններից զորքերի դուրսբերումը: Հիասթափված լինելով Ասադի մասն պատասխանով, Ռաբիհը որոշեց ժամանակավորապես դադարեցնել սիրիացիների հետ բանակցությունները և կենտրոնանալ իսրայելա-պաղեստինյան համաձայնագրի վրա: Այդ կապակցությամբ Ռաբիհն ասաց Ռաբիհ-նովիչին, որ ինքը չի կարող «միևնույն ժամանակ երկու դրոշակ բարձրացնել»: ²⁶ Երբ Քրիստոֆերը և իր մերձավորարևելյան հատուկ համակարգող (Special Middle East coordinator) Ռոսսը վերադարձան Վաշինգտոն, նրանք դեռ չգիտեին, որ շուտով իրենց ամառային արձակուրդը կընդհատվի Իսրայելի և Նորվեգիայի արտգործնախարարներ Պերեսի և Հոլստի այցելությամբ, որոնք իրենց հետ լուր կբերեն Օսլոյում իսրայելցիների և պաղեստինցիների միջև բանակցությունների ընթացքում ձեռք բերված սկզբունքային առաջխաղացման մասին:

1993թ. սեպտեմբերի 9-ին, տեղի ունեցած երկարատև բանակցությունների արդյունքում, Իսրայելի վարչապետ Ռաբիհն ու ՊԱԿ-ի ղեկավար Արաֆաթը մամակներ փախանակեցին, որոնցով պաշտոնապես ճանաչեցին միմյանց: Իսկ չորս օր անց Սպիտակ Տանը տեղի ունեցավ «Սկզբունքների մասին» հայտարարագրի ստորագրման պաշտոնական արարաբողոքությունը: Նույն տարում սկիզբ

դրվեց նաև իսրայելա-հորդանանյան աստիճանական մերձեցմանը, որն ավարտվեց 1994թ. հոկտեմբերի 25-ին՝ երկու երկրների միջև խաղաղության պայմանագրի ստորագրումով:

Սիրիական պաշտոնական օրաթերթերից մեկը ՊԱԿ-Իսրայել համաձայնագրի վերաբերյալ գրում էր. «Ռաբինը սխալմամբ կարծում է, որ պաղեստինցիների հետ խաղաղության պայմանագրի կնքումը բավական է խաղաղության գործընթացը համարելու համար: Սակայն դա այդպես չէ: Եթե նա լուրջ մտադրություններ ունի ապա պետք է շարունակի գործընթացը մեզ հետ»:²⁷ Համաձայնագրի վերաբերյալ Ասադի կարծիքն այն էր, որ «Իսրայելի և պաղեստինցիների միջև շուտափույթ կնքված պայմանագիրը միայն քանդեց Իսրայելի դեմ միասնական արաբական պատը: Իսրայելին հաջողվեց բաժանել արաբներին այն իմաստով, որ դժվարեցրեց Իսրայելի ուժերի լիակատար դուրսբերման հարցը գրավյալ արաբական տարածքներից, այդ թվում և Գոլաններից»:²⁸

ՊԱԿ-Իսրայել համաձայնագրի կնքումը մարտավարական առումով Սաադին դրեց ավելի խոցելի վիճակում, էլ ավելի ուժեղացնելով կասկածը Իսրայելի իրական նպատակների վերաբերյալ: Ստեղծված իրավիճակում պաղեստինյան, ինչպես նաև հորդանանյան ճակատներում առաջանալու պատրվակով, Ռաբինը ճնշման նոր միջոց ձեռք բերեց Ասադի վրա՝ զիջումներ կորզելու նպատակով: Ասադը չէր կարող նաև օժանդակություն ակնկալել արաբական երկրներից, քացառությամբ Մուբարակի բանավոր և դիվանագիտական օգնությունից:²⁹ Հետևաբար, միակ կողմը,

ուր կարող էր շրջվել Ասադը քաղաքական օժանդակություն ստանալու նպատակով՝ դա ԱՄՆ նախագահ Բիլնթոնն էր: Սակայն Բիլնթոնը, զբաղված լինելով Բոսնիայի և Մոնալիի խնդիրներով, հրաժարվեց ոչ միայն պարտադրել Ռաբինին ճանաչել Գոլաններում սիրիական իրավասությունները, այլև որևէ պարտավորություն վերցնել Գոլաններից իսրայելյան զորքերի ամբողջական դուրսբերման հարցում: Այսուհանդերձ Բիլնթոնը շարունակաբար պահանջում էր Ասադից վերսկսել բանակցությունները Իսրայելի հետ և հնարավորություն տալ վերջինիս իրագործել ՊԱԿ-ի հետ իր համաձայնագիրը: Միևնույն ժամանակ, Բիլնթոնը սիրիա-իսրայելյան համաձայնագրի նկատմամբ իր շահագրգռվածությունը ցուցաբերելու նպատակով, 1993թ. հոկտեմբերին Վաշինգտոնում հանդիպեց Սիրիայի արտաքին գործերի նախարար Շարաային, իսկ նոյեմբերի կեսերին՝ Ռաբինին, մի քանի անգամ հեռաձայնային խոսակցություն ունեցավ Ասադի հետ, ինչպես նաև ձեռնամուխ եղավ Ժնևում 1994թ. հունվարին Ասադի հետ հանդիպման նախապատրաստմանը: Հոկտեմբերին և դեկտեմբերի սկզբին ԱՄՆ նախագահը Դամասկոս ու Երուսաղեմ ուղարկեց Ռոսսին և Քրիսթոֆերին՝ սիրիա-իսրայելյան բանակցությունները վերսկսելու հնարավորությունները քննարկելու նպատակով: Որպես բարի կամքի դրսևորում, 1993թ. դեկտեմբերին Վաշինգտոնը թույլատրեց Քուվեյթից 3 «Բոյինգ 727» օդուղործված օդանավերի տեղափոխումը Սիրիա:³⁰

Դամասկոսն իր հերթին պատասխան քայլեր ձեռնարկեց՝ խոստացավ թույլատրել ամերիկյան փորձագետ-

ների մասնակցությունը 1982թ. Լիբանանում անհայտ կորած իսրայելյան զինվորների ճակատագրին վերաբերող բննությանը, ինչպես նաև արտոնեց հրեաների արտագաղթը Սիրիայից (շուրջ 1000 հոգի): Դամասկոս այցելող ամերիկյան սենատորներին Ասադն ասաց. «Մենք ձգտում ենք համապարփակ կարգավորմանը: Անգամ կիսագրավետ մարդուն պետք է որ հասկանալի լինի այդ խաղաղության իմաստը»: Արդ ալ-Հալիմ Խադդամի բացատրությամբ, «խաղաղության բովանդակությունը ընդգրկում է ճանաչումը (իթիրաֆ) և հարաբերությունների բնականոնացումը (թատրի), որոնք ներկայիս բանակցությունների քննարկման առարկաներն են հանդիսանում»:³¹ Սիրիական լրատվական այլ միջոցներ նշում էին, որ խաղաղության հաստատումը «ռազմավարական ընտրություն է» (խիյար իսթրաթիջի), որ ԱՄՆ-ը, որպես բանակցությունների «լիիրավ կողմ» և «արդար միջնորդ», պետք է ճնշում բանեցնի Իսրայելի վրա՝ ՄԱԿ-ի 242 բանաձևը իրականացնելու նպատակով: Թերևս Ասադը հույս էր փայփայում, որ Քլինթոնը կհանի Սիրիայի անունը ահաբեկչությանը աջակցող երկրների ցուցակից, ինչը հնարավորություն կընձեռի նրա վարչակարգին տնտեսական աջակցություն ստանալ արևմտյան երկրներից և միջազգային կազմակերպություններից: Մտադրություն չունենալով Սիրիան հանելու ահաբեկչությունը աջակցող երկրների ցուցակից, Քլինթոնն այնուամենայնիվ շարունակեց Ասադի հետ հարաբերությունները սերտացնելու գործընթացը միմիայն Իրանի և Իրաքի նկատմամբ «երկակի զսպման» քաղաքականությունը և արաբ-իսրայելյան խաղաղ գործընթացը՝ շարունակելու

նպատակով: Վաշինգտոնը հավատացած էր, որ Քլինթոնի և Ասադի միջև հանդիպումը խթան կհանդիսանա Սիրիայի և Իսրայելի միջև բանակցությունների վերսկսման և «համապարփակ, արդար և շարունակական խաղաղության հաստատման համար»:

Դեռևս 1993թ. աշնանը, մինչև Ասադի և Քլինթոնի միջև Ժնևում հանդիպման կազմակերպումը, ամերիկացիները հարցնում էին իսրայելցիներին՝ «Ո՞րն է այն հիմնական զիջումը, որը դուք ցանկանում եմ, որ մենք ստանանք Ասադից այդ հանդիպման ընթացքում»: Ռաբիմովիչի պատասխանն էր. «Մենք ցանկանում ենք, որ Ասադը համաձայնվի հարաբերությունների բարելավման սկզբունքին»:³²

1994թ. հունվարի 16-ին հանդիպելով Քլինթոնին Ժնևում Ասադն առաջին անգամ պաշտոնապես հայտարարեց, «որ մտադիր է խաղաղության հասնել» Իսրայելի հետ: Այս հանդիպման ընթացքում Ասադը նաև մեկ այլ կարևոր հայտարարություն արեց այն մասին, որ «ձգտում է խաղաղության հաստատմանը ոչ միայն Սիրիայի և Իսրայելի, այլև Իսրայելի և Հորդանանի ու Լիբանանի միջև», ավելացնելով, որ «ցանկանում է Լիբանանը տեսնել որպես Իսրայելի հետ խաղաղություն հաստատած անկախ պետություն»:³³ Սակայն հիճու կես ժամ տևած բանակցությունների ընթացքում Ասադը չիստուկեցրեց, թե ար՞դյոք իր նշած «բնականոն, խաղաղ հարաբերությունները» (ալսադար սիլմ ադիյա) և «փրական» խաղաղությունը Իսրայելի հետ, ընդգրկում է կամոնավոր դիվանագիտական հարաբերությունները, բաց սահմանը և զրոսաշրջիկությունը

երկու երկրների միջև:

Բանակցություններից հետո տեղի ունեցած մամուլ ա-
սուլիսի ընթացքում, հաստատելու համար իր մտադրու-
թյունների լրջությունը խաղաղություն հաստատելու վերա-
բերյալ, Ասաղը նշեց. « Մենք ցանկանում ենք հաստատել
իրական խաղաղություն, որն ի վիճակի կլինի գոյատևել:
Եթե Իսրայելի ղեկավարներն ունեն համապատասխան
խիզախություն այդպիսի խաղաղություն հաստատելու հա-
մար, այդ դեպքում սկիզբ կառնի անվտանգության և կայու-
նության մի նոր դարաշրջան, ուր բնականոն խաղաղ հա-
րաբերություններ կհաստատվեն բոլորի միջև»: ³⁴

Այստեղ հետաքրքրական է անդրադառնալ Ասաղի
խոսքերի մեկնաբանությանը Քլինթոնի կողմից: Դրակա-
նորեն պատասխանելով ասուլիսի ժամանակ իրեն ուղղ-
ված այն հարցին, թե արդյոք Ասաղը պարտավորվել է
բնականոն հարաբերություններ հաստատել Իսրայելի
հետ, Քլինտոնն ասաց. «Նախագահ Ասաղը շատ հստակ և
կարևոր հայտարարություն արեց կանոնավոր հարաբերու-
թյունների վերաբերյալ: Ներկայումս այդ հարաբերություն-
ները հաստատելու նպատակով անհրաժեշտ է խաղաղու-
թյան համաձայնագրի կնքում»: Ասուլիսի ընթացքում Քլին-
թոնը ոչ միայն ընգծեց Սիրիայի առաջնային դերը հա-
րատև և համապարփակ խաղաղության հաստատման
գործում, այլև պաշտպանեց Ասաղի այն սկզբունքը, որի
համաձայն «համապարփակ խաղաղության հաստա-
տումն ընդգրկում է նաև Լիբանանը, Հորդանանը, ՊԱԵ-ը
առնչվող բոլոր խնդիրների կարգավորումը»: ³⁵ Այսպիսով,
խորապես տպավորված լինելով Իսրայելի հետ խաղաղու-

թյուն հաստելու Ասաղի ցուցաբերած վճռական կեցված-
քից, Քլինթոնն արտահայտեց իր անձնական նվիրումը
Մերձավոր Արևելքում խաղաղության հաստատման
նկատմամբ:

Իսրայելի ղեկավարներին չէին կարող գոհացնել վե-
րոհիչյալ հանդիպման հետևանքների հեռանկարները, քա-
նի որ նրանք մտադիր էին առաջին հերթին խթանել բա-
նակցությունների պաղեստինյան և հորդանանյան ուղղու-
թյունը: Ռաբինը և Պերեսը նաև մտահոգված էին Գոլաննե-
րը վերադարձնելու նկատմամբ երկրի ներսում ստեղծված
ոչ քարենպաստ տրամադրություններով: Հասարակական
կարծիքի հարցման համաձայն, բնակչության մեծամաս-
նությունը դեմ էր արտահայտվում Գոլաններից գործերի
դուրս բերման դիմաց խաղաղության հաստատմանը: ³⁶
Այդ իսկ պատճառով Քլինթոնի և Ասաղի հանդիպման հա-
ջորդ օրը Ռաբինը հայտարարեց, որ Սիրիայի հետ ցան-
կացած համաձայնագրի ստորագրումից առաջ, այն պետք
է դրվի հանրաքվեի:

1994թ. հունվար-փետրվար ամիսների ընթացքում
բանակցությունները շարունակվեցին Վաշինգտոնում,
հիմնականում երկու երկրների դեսպանների մակարդա-
կով, ուր սիրիացիները քննադատում էին իսրայելյան կող-
մին Գոլաններից դուրսբերման հարցը համաժողովրդա-
կան քվեարկության դնելու մտադրության համար, իսկ վեր-
ջիններս պահանջում էին սիրիացիներից հստակեցնել
խաղաղության և հարաբերությունների հաստատման սկզ-
բունքները: 1994թ. փետրվարին Լիբանանի հարավում 4
իսրայելյան զինվորների, Հեբրոնում շուրջ 30 արաբ մահ-

մեղականների սպանությունների, ինչպես նաև Գ-ազայի և Ջերիկոնի վերաբերյալ ՊԱԿ-ի և Իսրայելի միջև համաձայանագրի ստորագրման հետևանքով սիրիա-իսրայելյան բանակցություններն ընդհատվեցին:

1994թ. սեպտեմբերի 10-ին, Ասադը Սիրիայի Խորհրդարանում իր ելույթի ժամանակ նշեց, որ ամենայն վճռականությամբ պահանջելու է իսրայելյան զորքերի ամբողջական դուրս բերումը Գոլանի բարձունքներից: Ասադի կարծիքով, «չնայած գոյություն ունեցող դժվարություններին և այդ հարցում առաջընթացի բացակայությանը, որոշակի հույս կա, որ խաղաղությունը կարող է վերջապես իրականություն դառնալ»: Դրանից մեկ շաբաթ առաջ Ռաբիհը առաջարկել էր Բարձունքներից զորքերի մասնակի դուրսբերման գաղափարը՝ հարաբերությունների կարգավորման եռամյա փորձնական շրջանի դիմաց: Սակայն Սիրիան շարունակում էր պնդել իսրայելյան ուժերի ամբողջական դուրս բերման վրա: Սիրիայի արտգործնախարար Շարաան Լոնդոնում մամլո ասուլիսի ժամանակ հայտարարեց, որ «Սիրիան անկեղծորեն ձգտում է խաղաղության»: ³⁷ Դա չափազանց հուսադրիչ էր, հաշվի առնելով այն հանգամանքը, որ հազվադեպ կարելի էր գտնել մեկ սիրիական պաշտոնական նախադասության մեջ «անկեղծություն», «խաղաղություն» և «Իսրայել» բառերը:

Նույն թվականի հոկտեմբերին ԱՄՆ հատուկ բանազանց Ռոսսն այցելեց Դամասկոս: Իսրայելյան «Եղիոտ Անախրոնոտ» թերթը մեկնաբանեց այդ այցելությունը որպես ԱՄՆ-ի փորձ՝ ՄԱԿ-ի Գլխավոր Ասամբլեայում Իսրայելի և Սիրիայի արտգործնախարարների միջև պատմա-

կան ձեռքսեղմում կազմակերպելու ուղղությամբ: Ասադի հետ հանդիպումից հետո Ռոսսը նշեց, որ «Սիրիայի և Իսրայելի միջև իրական տարածայնություններ գոյություն ունեն»: ³⁸

Սիրիա-ամերիկյան հարաբերություններում ամենանշանակալից իրադարձությունը եղավ Քլինթոնի այցելությունը Դամասկոս: Վերջին 20 տարիների ընթացքում Նիքսոնից հետո Քլինթոնը դարձավ առաջին ԱՄՆ նախագահը, որն այցելեց սիրիական մայրաքաղաքը: Այդ այցելությունը ԱՄՆ նախագահը կատարեց Մերձավոր Արևելք իր շրջագայության շրջանակներում, հիմնական նպատակ ունենալով մասնակցել հոկտեմբերի 26-ին իսրայելա-իսրայանյան համաձայնագրի ստորագրման պաշտոնական արարողությանը: Երեք ժամ տևած գրույցի ընթացքում նա Ասադի հետ քննարկեց սիրիա-իսրայելյան համաձայնության հնարավորությունները: Քլինթոնի խոսքերով, նա այցելեց Դամասկոս հաշվի չառնելով այն հանգամանքը, որ Սիրիան ահաբեկչության աջակցող երկրների շարքին է դասված պետքարտուղարության կողմից, քանի որ «ժամոված էր երկու երկրների միջև բանակցություններին նոր լիցք հաղորդելու անհրաժեշտության մեջ»: Որպես այդ ուղղությամբ առաջին քայլ, երկու նախագահները քննարկեցին Սիրիայի կողմից ահաբեկչության հրապարակային քննադատության և բանակցությունների մակարդակի բարձրացման հնարավորությունները: Ասադի հետ հանդիպումից հետո ելույթ ունենալով իսրայելյան խորհրդարանում Քլինթոնն ասաց. «Ես հավատում եմ, որ Սիրիայում որոշակի փոփոխություններ են կատարվում: Այդ երկրի դե-

կավարները սկսում են աստիճանաբար գիտակցել, որ եկել է խաղաղության ժամը: Չնայած, որ առջևում դժվար բանակցություններ են սպասվում:»³⁹ Մակայն ամենաեական, ինչով Քլինթոնը ժամանել էր Իսրայել և Սիրիա, դա ԱՄՆ-ի խոստումն էր աջակցել և պահպանել խաղաղությունն այն դեպքում, եթե Իսրայելը համաձայնվի Գոլանները Սիրիային փոխանցելու պայմաններին:

Թեև Միացյալ Նահանգները համոզված էին, որ Դամասկոսը Գոլանների վերադարձի դիմաց պատրաստ է խաղաղություն հաստատել Իսրայելի հետ, այնուամենայնիվ, ինչպես Քլինթոնը, այնպես էլ Քրիստոֆերը ձեռնպահ էին մնում Գոլաններից դուրսբերման հարցում Ռաբինի վրա ճնշում գործադրելուց: Ամերիկյան ղեկավարները, քաջատեղյակ լինելով հարցի զգացական կողմին, գործում էին աստիճանաբար՝ Իսրայելի հասարակական կարծիքը նախապատրաստելու համար Գոլանների վերաբերյալ քաղաքական հայտարարություններ անելով, ՊԱԿ-ի և Հորդանանի հետ խաղաղ գործընթացը խթանելով, ինչպես նաև շոշափելի ռազմական օգնություն տրամադրելով Իսրայելին:

Գոլանի բարձունքների վրա ամերիկյան ռազմական ներկայության գաղափարը քննարկելու նպատակով 1994թ. նոյեմբերի վերջին Ռաբինն այցելեց Վաշինգտոն: ԱՄՆ նախագահի հետ հանդիպման ընթացքում Ռաբինը հայտնեց իր այն համոզմունքը, որ ամերիկյան ռազմական ներկայությունը Գոլաններում արաբաբա-իսրայելյան խաղաղության հաստատման համար կարևորագույն պայման է հանդիսանում: Ռաբինի խոսքերով «ամերիկյան

գինվորականները Գոլաններում չեն գործելու որպես ստիկանական ուժ: Նրանց խնդիրները կլինեն զուտ տեխնիկական, հսկողական»: ⁴⁰ Նա շեշտեց նաև Իսրայելի և ընդհանրապես ամբողջ տարածաշրջանի համար անցանկալի հնարավոր հետևանքները՝ Գոլաններում սահմանափակ ուժերի տեղակայման նկատմամբ ԱՄՆ-ի մերժողական կեցվածքի դեպքում: Ինչպես պարզվեց հետագայում, ԱՄՆ-ի հրաժարվելու դեպքում Իսրայելի ղեկավարությունն արդեն որոշել էր չափազանց «քանկ գին» պահանջել Վաշինգտոնից Սիրիայի հետ խաղաղություն հաստատելու դիմաց: Գոլաններից իսրայելյան զորքերի հնարավոր դուրսբերման դեպքում, որպես երկրի անվտանգությունը ապահովելու համար անհրաժեշտ ծախսերի փոխհատուցում, Իսրայելի ղեկավարությունը 2,5 մլրդարդ ԱՄՆ դոլարի չափով ռազմական օգնություն պահանջեց Պենտագոնից, ներկայացնելով հետախուզական օդանավերի, հաղորդակցման կայանների, արբանյակներից տեղեկատվություն ստացող կայանների և այլ անհրաժեշտ ռազմական սարքավորումների մանրամասն ցուցակ:

1995թ. առաջին կիսամյակում ընդհանուր առմամբ սիրիա-իսրայելյան երկկողմ շփումները շարունակվեցին: Անգամ իսրայելյան և արտասահմանյան մամուլում լուրեր տարածվեցին, թե իբր Ասադի որդին, ինչպես նաև նրա եղբոր որդին, գաղտնի հանդիպումներ են ունեցել իսրայելյան գիտնականների, քաղաքագետների և գործարարների հետ: Իսկ իսրայելյան ընդդիմությունը հայտարարում էր, որ Սիրիան և Իսրայելը գաղտնի պայմանագիր են նախապատրաստել, որի համաձայն Իսրայելն աստիճանաբար

իր գործերը դուրս է բերելու Գոլաններից: Սակայն իրակա-
նում Մուսլլեմի և Ռաբիմովիչի միջև սիրիա-իսրայելյան
բանակցությունները հիմնականում արդյունք չտալով, բա-
ցառությանը 1995թ. մայիսի 21-ին համաձայնված Անվ-
տանգության Միջոցառումների նպատակներն ու սկզ-
բունքները փաստաթղթից, «սառեցվեցին» և նոր բափ
ստացան միայն 1995թ. հունիսին, երբ ԱՄՆ արտաքին քա-
ղաքական գերատեսչությունը փորձեց արագացնել սի-
րիա-իսրայելյան համաձայնագրի ստորագրումը մինչև
1996թ. Իսրայելում և ԱՄՆ-ում կայանալիք ընտրություննե-
րը: Այդ նպատակով ԱՄՆ հատուկ բանազմաց Ռոսսը այ-
ցեցեց Դամասկոս, ուր հանդիպում ունեցավ Սիրիայի ղե-
կավարության հետ: ԱՄՆ նախագահ Քլինթոնը հեռախո-
սագրույց ունեցավ Ասադի հետ, կոչ անելով ակտիվացնե-
լու «տեղում դոփող» գործընթացը:

Նույն նպատակն էր հետապնդում հունիսին Քրիսթո-
ֆերի հերթական /13-րդ/ այցելությունը տարածաշրջան: Ա-
սադի հետ նրա հանդիպման արդյունքում պայմանավոր-
վածություն ձեռք բերվեց, որ հունիսի 27-ին Վաշինգտոնում
Սիրիայի և Իսրայելի սպայակազմի ղեկավարները՝ Հիթ-
մեթ Շեհաբին ու Յեհուդ Բարաքը, ինչպես նաև երկու երկր-
ների փորձագետները կհանդիպեն Գոլանների անվտան-
գության վերաբերյալ միջոցառումներն ու մանրամասները
քննարկելու համար: Երկու կողմերը տեխնիկական հարցե-
րի բավականին լայն շրջանակի շուրջ համաձայնության
եկան Վաշինգտոնում: Սակայն Սիրիան Իսրայելին պա-
տասխանատու համարեց բանակցություններում առաջըն-
թացի բացակայության համար: Ինչպես նշեցին Սիրիայի

կառավարության պաշտոնական ներկայացուցիչները,
խորհրդատվությունները ձախողվեցին սեփական անվ-
տանգության խնդիրների վրա ուշադրությունը բևեռելու իս-
րայելյան կողմի փորձերի պատճառով:

Գրավյալ Գոլանի բարձունքներից Իսրայելի հետ-
քաշման հարցի քննարկման փոխարեն իսրայելյան կողմը
հանդես եկավ Սիրիայի համար ակնհայտորեն անընդո-
նելի մի շարք նախաձեռնություններով, մասնավորապես,
Գոլաններում այսպես կոչված «դիտարկման պահակակե-
տերի» և «անվտանգության գոտիների» ստեղծման առա-
ջարկությամբ: Միևնույն ժամանակ 1995թ. հուլիսին Ռոսսի
Դամասկոս կատարած այցելության օրը Դամասկոսի ռա-
դիոն հաղորդեց, որ Սիրիան համաձայն է Գոլանի Բար-
ձունքներում «միջազգային խաղաղապահ ուժերի» տեղա-
կայմանը:⁴¹

1995թ. նոյեմբերի 4-ին Ռաբիմի սպանությունը խոր
ցասում առաջացրեց ողջ աշխարհում: Այն կարծես թե
հարցականի տակ դրեց նաև վերջին տարիների ընթաց-
քում սիրիա-իսրայելյան բանակցությունների ընթացքում
ձեռք բերված պայմանավորվածությունները: Ռաբիմի մա-
հից հետո նրան փոխարինեց Պերեսը, որն իր նախորդնե-
րի պես զբաղեցրեց նաև պաշտպանության նախարարի
պաշտոնը, հայտարարելով, որ «մեկ մարդ պետք է ղեկա-
վարի ինչպես խաղաղությունը, այնպես էլ անվտանգու-
թյունը»: Ռաբիմի թաղման արարողությունից անմիջապես
հետո Քլինթոնը առանձնագրույց ունեցավ Պերեսի հետ:
Միայն այդ հանդիպման ընթացքում Պերեսը հասկացավ,
թե որքանով էր առաջացել Ռաբիմը սիրիացիների հետ բա-

նակցություններում: Նա բնավ տեղյակ չէր այն մասին, որ Ռաբիհը համաձայնվել էր դուրս բերել զորքերը Գուլաններից մինչև 1967թ. հունիսի 4-ի գիծը, հարաբերությունները կարգավորելու, դուրսբերման ժամկետը 5 տարի սահմանելու, ինչպես նաև հավասարազոր անվտանգության միջոցառումներ իրականացնելու դեպքում: Այնուամենայնիվ Պերեսը հայտնեց Քիհրոնին, որ ինքը կիրականացնի այն բոլոր պայմանավորվածությունները, որոնք ձեռք էին բերվել Ռաբիհի օրոք:⁴²

1995թ. նոյեմբերի 19-ին ամերիկյան բանագնաց Ռոսը կրկին ժամանեց Իսրայել, Պերեսին սիրիա-իսրայելյան բանակցությունների վերաբերյալ ամբողջական տեղեկություններ հաղորդելու նպատակով: Պերեսը տեղեկացրեց Ռոսին, որ ինքը պատրաստ է համաձայնագիր ստորագրել Սիրիայի հետ: Նա ավելացրեց նաև, որ «եթե մենք համաձայնության գանք Ասադի հետ, ապա պետք է հանդիպենք նաև բոլոր արաբական ղեկավարների հետ և հայտարարենք, որ արաբա-իսրայելյան հակամարտությունը ավարտված է: Դրանից հետո մենք կարող ենք համապարփակ համաձայնագիր ստորագրել Մերձավոր Արևելքում պատերազմի ավարտի մասին»:⁴³ Իր մտադրությունների լրջությունը ցույց տալու նպատակով, Պերեսը ձեռագիր նամակ պատրաստեց և հանձնելով Ռոսին, խնդրեց այն հանձնել Ասադին: Ծանոթանալով նամակի բովանդակության հետ, Ասադն սասց Ռոսին՝ «Լավ նամակ է»: Երբ Քրիստոֆերը և Ռոսը փորձեցին վստահեցնել Պերեսին, որ Ասադը նույնպես լուրջ մտադրություններ ունի, նա մշեց. «Եթե Ասադը ցանկանում է խաղաղության

համաձայնագիր կնքել մինչև 1996թ. Իսրայելում կայանալիք ընտրությունները, ապա բանակցությունների մակարդակը պետք է բարձրացվի»: Պերեսը ցանկանում էր անձնապես հանդիպել Ասադին: Պերեսի առաջարկին Ասադը պատասխանեց հետյալ կերպ. «Նա հասկանում եմ, որ անհրաժեշտ է իմ հանդիպումը Պերեսի հետ, սակայն ես չեմ կարող հստակ ժամկետներ մշել»:⁴⁴

Ռաբիհի սպանությունից հետո առաջին սիրիա-իսրայելյան հանդիպումը կայացավ 1995թ. դեկտեմբերի 27-ին Վաշինգտոնից 80կմ. հեռավորության վրա գտնվող պաշտոնական առանձնատանը, ուր սիրիական պատվիրակության ղեկավարն էր Վալիդ Մուալլեմը, իսկ իսրայելյան՝ երիտասարդ դիվանագետ Ուրի Սավիրը: Սիրիական կողմը ներկայացրեց հարաբերությունների կարգավորման վերաբերյալ երեք կետ. որոնցով նախատեսվում էր դեսպանությունների բացում երկու երկրներում, իսրայելյան ապրանքների առևտրի վրա դրված արգելքի վերացում և Սիրիայի տարածքով Թուրքիա զբոսաշրջիկների ճամփորդության արտոնում: Իսրայելի պատվիրակությունն իր հերթին ներկայացրեց հարաբերությունների կարգավորման ուղղությամբ 18 կետից բաղկացած ցուցակ, որն ընդգրկում էր Իսրայելի և Սիրիայի սահմանների բացումը զբոսաշրջիկների համար, երկու երկրների միջև ազատ առևտրի հաստատում, ճանապարհային, հեռահաղորդակցման և ելեկտրականություն համակարգերի փոխկապակցում: Հանդիպման արդյունքում կողմերը համաձայնվեցին կարգավորման 11 կետերի վերաբերյալ:

Այդ հանդիպմանը հաջորդեց երկու երկրների անվ-

տանգության բնագավառում փորձագետների քանկությունները, որոնք տեղի ունեցան նույնպես Վաշինգտոնում, 1996թ. հունվարի 24-ին: Սիրիական կողմից դեսպան Մուալլեմից բացի բանակցություններին մասնակցեցին ռազմական հետախուզության պետ Իբրահիմ Օմարը և գեներալ-մայոր Հասան Խալիլը, իսկ իսրայելյան կողմից գեներալ Ռուփի Դալանը: Կարճատև ընդմիջումից հետո բանակցությունները նորից վերսկսվեցին, սակայն Համասի կողմից Երուսաղեմում ահաբեկչական գործողությունից հետո, որի արդյունքում մեծ թվով իսրայելցիներ զոհվեցին և վիրավորվեցին, իսրայելյան պատվիրակությունը ընդհատեց բանակցությունները և վերադառնավ Թել-Ավիվ: Պերեսն այլևս «տրամադրություն չունենալով խաղաղության բանակցություններ վարել», վաղաժամկետ ընտրություններ նշանակեց: 1996թ. մայիսի 29-ին Իսրայելում իշխանության եկավ Բենյամին Նեթանյահուն:

Այսպիսով, սիրիա-իսրայելյան բանակցություններն ավարտվեցին որևէ գործնական արդյունք չտալով: Այդ տարիների բանակցային գործընթացը միայն *մոտեցրեց* Իսրայելին և Սիրիային համաձայնագրի ստորագրմանը, աստիճանաբար հարթելով երկու երկրների միջև եղած հիմնական տարածայնությունները: Պետք է նշել, որ Սիրիան և Իսրայելն իրենց գոյության ընթացքում երբևիցե այդքան մոտ չեն եղել խաղաղության հաստատմանը: Սակայն այն չիրականացավ և անգամ բանակցությունների ընթացքում ձեռքբերված բոլոր համաձայնությունները ի չիք դարձան Իսրայելում Նեթանյահուի ընտրվելուց հետո, որը մերժելով հակամարտության կարգավորման նախկին՝

« խաղաղության հողերի դիմաց» տարբերակը, առաջ քաշեց «անվտանգ խաղաղության» սկզբունքը, բացարձակապես անհնարին համարելով Գոլանների վերադարձը: Դեռ ավելին, Վաշինգտոն կատարած իր առաջին այցելության ընթացքում Նեթանյահուն փորձեց հասնուել Բիթրոնին ընդհանրապես մեկուսացնել Սիրիային խաղաղության գործընթացից: Եթե Ռաբինը փորձում էր ամենաբարձր փոխհատուցումը ստանալ Վաշինգտոնից Սիրիայի հետ խաղաղություն հաստատելու դիմաց, ապա Նեթանյահուն մերժեց նաև այդ հնարավորությունը: Նեթանյահուի համար նախկինում՝ Ռաբինի և Պերեսի օրոք բանակցությունների ընթացքում բանավոր կերպով սիրիացիների հետ ձեռքբերված պայմանավորվածությունները պաշտոնական պարտավորություն չեն հանդիսանում: Պետք է նշել նաև, որ նա չի բացառում բանակցությունների վերսկսումը Սիրիայի հետ, իսկ որոշ հրապարակումների համաձայն, այստրաստվում է անգամ Գոլաններից գորբերի դուրսբերման հարցը դնել համաժողովրդական քվեարկության: Սակայն իրականում կարծում ենք, որ Նեթանյահուի կատավարությունը որդեգրել էր առաջին հերթին պաղեստինցիների և Լիբանանի հետ անիմաստ և ի սկզբանե դատապարտված, «նախապայմաններով լի» հարաբերություններ հաստատելու քաղաքականությունը, *վերջին հերթին թողնելով սիրիական ճակատը:*

Ինչո՞ւ Իսրայելը և Սիրիան չստորագրեցին խաղաղության համաձայնագիրը, ինչո՞ւ Ասադը չարագացրեց խաղաղության գործընթացը, տեղեկանալով այն մասին, որ Ռաբինը պատրաստ է գորբերը դուրս բերել Գոլաննե-

րից, ինչո՞ւ ամերիկացիները, անկեղծորեն ցանկանալով խաղաղության հաստատումը Իսրայելի և Սիրիայի միջև, անկարող գտնվեցին համոզել սիրիացիներին:

Անկասկած, Իսրայելի ու Սիրիայի միջև խաղաղության հաստատումը ձեռնառու է Վաշինգտոնին, քանի որ այն կկայունացնի իրավիճակը տարածաշրջանում, կպահովի մերձավորարևելյան նավթի անխափան և հարմար գնեքով արտահանումը, ինչպես նաև էլ ավելի կմեկուսացնի Իրաքին ու Իրանին: Սիրիայի տարածաշրջանային դերի կարևորումը Միացյալ Նահանգների կողմից, երկու երկրների նախագահների և բարձրաստիճան պաշտոնյաների հանդիպումները, Քլինթոնի այցելությունը Գամասկոս և այլն, մեծապես նպաստեցին երկկողմ հարաբերությունների զարգացմանն, ինչպես նաև տարածաշրջանային որոշ խնդիրների վերաբերյալ համաձայնության ձեռքբերմանը:

Սակայն հանրապետականների մեծամասնությունից կազմված ամերիկյան կոնգրեսի «կարծր» դիրքորոշումը Սիրիայի նկատմամբ շարունակ սահմանափակում էր ամերիկյան քաղաքականությունը այդ երկրի հանդեպ: Այսպես, 1993թ. մայիսի 20-ին 73 սենատորների կողմից պատրաստված ԱՄՆ նախագահին ուղղված նամակում Սիրիան քննադատության էր ենթարկվում հրեաների նկատմամբ վիզային ռեժիմի խստության, ահաբեկչական խմբերին աջակցություն ցուցաբերելու և Լիբանանից գորքերը դուրս չբերելու համար: 1993թ. հուլիսի 1-ին սենատոր Չարլզ Ռիզլի կողմից ներկայացվեց որոշման նախագիծ, որով կոնգրեսը մեղադրեց Սիրիային «Թաֆֆի համաձայ-

նագրի խախտման մեջ, որի համաձայն սիրիական ուժերը պետք է դուրս բերվեին Լիբանանից մինչև 1992թ. սեպտեմբերը»:⁴⁵ Չնայած Սիրիան ուղղակի չպատասխանեց, սակայն պատասխանը եկավ Լիբանանից, որի խորհրդարանը հուլիսի 6-ին միաձայն որոշում կայացրեց «ԱՄՆ կոնգրեսի կողմից Լիբանանի ներքին հարցերին և սիրիա-լիբանանյան հարաբերություններին միջամտելու փորձերի» քննադատությամբ:⁴⁶ Որոշման մեջ նաև նշված էր, որ Թաֆֆի համաձայնագրով նախատեսված է նույնպես Իսրայելի գորքերի դուրսբերումը հարավային Լիբանանից:

1994թ. նոյեմբերի 19-ին սենատի միջազգային հարաբերությունների հանձնաժողովի նախագահն իր ելույթներից մեկի ընթացքում մեղադրեց Սիրիային արաբա-խարայելյան խաղաղության գործընթացի նկատմամբ հետաքրքրության բացակայության մեջ, նշելով, որ Գամասկոսը « հետաքրքրված է միայն Գոլանների վերադարձի և ամերիկյան տնտեսական օգնության մեջ»:⁴⁷ 1994թ. հունվարի 11-ին Սենատի Ներկայացուցիչների Տան 36 անդամներ նամակ հղեցին Քլինթոնին, նշելով, որ Միացյալ Նահանգները կպահի Սիրիան ահաբեկչությանը աջակցող երկրների շարքում այնքան ժամանակ, քանի դեռ « չի ստանա հստակ ապացույց այն մասին, որ ահաբեկչական խմբերին Սիրիայի օժանդակությունը ամբողջովին կասեցված է »: 1995թ. հունվարի 11-ին սենատի միջազգային հարաբերությունների հանձնաժողովի նախագահը մեղադրեց Սիրիայի կառավարությունը 1983թ. Լիբանանում ամերիկյան զորամասերի ոմբակոծման, ինչպես նաև 1988թ. Pan Am ամերիկյան ավիաընկերության օդանավի վրա հարձակման

մնջ: Ամերիկյան կոնգրեսի 140-րդ նստաշրջանը գնաց ավելի հեռու՝ արգելեց Ռուսաստանին օգնության տրամադրումը ԱՄՆ-ի կողմից, եթե վերջինս նյութեր տրամադրի 12 երկրներին (այդ թվում նաև Սիրիային)՝ գանգվածային ոչնչացման զենքեր արտադրելու համար: Մեկ այլ որոշման համաձայն, Սիրիան դասվեց Միացյալ Նահանգների համար հոբբոտային վտանգ (ballistic missile threat) ներկայացնող երկրների շարքին:⁴⁸

Այսպիսով, չնայած երկկողմ հարաբերությունների համեմատաբար բարելավմանը 90-ական թվականների ընթացքում, այնուամենայնիվ սիրիա-ամերիկյան հարաբերությունները չկարողացան ձերբազատվել դեռևս սառը պատերազմից մնացած «մրցակից հավանավոր և մրցակից հովանավորյալ» մակարդակին բնորոշ հատկանիշներից: Վաշինգտոնն անկարող գտնվեց այնպիսի դիվանագիտություն որդեգրել, որը կնպաստեր Սիրիայի էլ ավելի ակտիվ ներգրավմանը տարածաշրջանային գործընթացների մեջ, ամրապնդելով Սիրիայի հսկակաշող դերը Իրաքի և Իրանի նկատմամբ ու աստճանաբար դուրս բերելով նրան տարածաշրջանային մեկուսացումից:

Միացյալ Նահանգները չկարողացան նաև հստակ անվտանգության երաշխիքներ առաջարկել կողմերին, մասնավորապես խուսափելով Գոլաններում անմիջական ամերիկյան ներկայության հնարավորությունից:

Համաձայնագրի ստորագրումը արագացնելու նպատակով ԱՄՆ-ը կարող էր օգտագործել նաև տնտեսական լծակները Սիրիայի հետ իր հարաբերություններում: Միացյալ Նահանգները խաղաղության գործընթացին զուգա-

հետ կարող էին Ասադին հետաքրքրող երեք առաջարկ ներկայացնել, որոնք վերջինս դժվար թե կարողանար մերժել: Առաջին, Վաշինգտոնը կարող էր յուր աջակցությունն առաջարկել Դամասկոսին միջազգային ֆինանսական կազմակերպություններից այդքան անհրաժեշտ վարկեր ստանալու գործում: Երկրորդ, առաջարկել նոր տեխնոլոգիաների (համակարգչային, հեռահաղորդակցման և տեղեկատվական) առաջումը սիրիական համալսարաններին և հետազոտական կենտրոններին: Երրորդ, իր միջնորդությունն առաջարկել Սիրիայի և Թուրքիայի միջև գոյություն ունեցող ջրային խնդրի կարգավորման հարցում: Սակայն Միացյալ Նահանգների չօգտագործեցին վերոհիշյալ հնարավորություններից ոչ մեկը:

Ինչ վերաբերում է խաղաղության գործընթացում Սիրիայի ցուցաբերած «դանդաղ կոտորյանը», ապա այն կարելի է բացատրել նրանով, որ Իսրայելի հետ խաղաղության հաստատումը լուրջ բարդություններ է պարունակում և չափազանց վտանգավոր հետևանքներ կարող է ունենալ պաշտոնական Դամասկոսի համար: Առաջին հերթին, այն կարող է օտարել Բաաս կուսակցության մեծ թվով անդամներին և կառավարական ծառայողներին, որոնց հիմնական մասը, սյոնիզմի վտանգի պատճառաբանումով, ներգրավված է հսկա ռազմական և ներքին անվտանգության համակարգերում: Երկրորդ հերթին, սիրիացի գործարարներն ու լիբերալները Իսրայելի հետ խաղաղության հաստատումը դիտում են որպես Արևմուտքի նկատմամբ երկիրը բացելու սկիզբ: Այդ ճանապարհով նրանք հույսեր են տածում թոթափել ամբողջատիրական վարչակարգը իր

սահմանափակումներով և գլոբալ մեկուսացմամբ: Ասաղը հավանաբար չի կարող մտահոգված չլինել այն հանգամանքից, որ «պերեստրոյկան» կարող է փլուզել իր կառավարությունը, ինչպես դա կատարվեց Արևելյան Եվրոպայի երկրներում:

ՎԵՐՋԱԲԱՆ

Ներկայումս ԱՄՆ վարչակազմի և Կոնգրեսի մեջ հստակորեն ձևավորվել է Սիրիայի նկատմամբ ամերիկյան քաղաքականության երկու տեսակետ: Առաջինը Դամասկոսի հետ բնականոն երկկողմ հարաբերությունների հաստատումը կապում է Սիրիայում մարդու իրավունքների հետ իրավիճակի բարելավման, ահաբեկչությունից և թմրադեղերի առևտրից Սիրիայի բացարձակ հրաժարման հետ: Այս տեսակետի կողմնակիցները մտահոգված են այն հանգամանքով, որ ամերիկյան վարչակազմը տարածաշրջանային որոշ խնդիրների կարգավորման գործում Սիրիայի համագործակցությունն ապահովելու նպատակով, կարող է խոստանալ վերջինիս, որ կհանի նրան ահաբեկչությանը աջակցող երկրների ցուցակից: Այս կարծր տեսակետի ջատագովները չեն խրախուսում սիրիական պաշտոնյաների հետ երկկողմ շփումները, ուր նրանք իրական վտանգ են տեսնում՝ սիրիական կողմին կանխահաս խոստումներ անելու մեջ: Նրանք կողմ են արտահայտվում Սիրիայի նկատմամբ սահմանափակման վերացմանը միայն Կոնգրեսի կողմից հավանության արժանանալուց հետո:

Վերոհիշյալ տեսակետի կողմնակիցները շատ քիչ հեռանկարներ են տեսնում ԱՄՆ-ի շահերին և արժեքներին սկզբունքորեն հակադիր սիրիական վարչակազմի հետ երկարատև հարաբերություններ հաստատելու մեջ: Նրանք Շոցի պատերազմի ընթացքում կռալիցիային միանալու և խաղաղության գործընթացին մասնակցելու Դամասկոսի որոշումները համարում են մարտավարական քայլեր, ո-

րոնք նպատակ ունեին միմիայն վերջ դնել Սիրիայի տարածաշրջանային մեկուսացմանը, «ազատել ձեռքերը» Լիբանանում, ինչպես նաև ֆինանսական օժանդակություն ապահովել Ծոցի արաբական երկրներից: Նրանք ընդգծում են Սիրիայի նախկին մերժողական կեցվածքն արաբ-խորայելյան հակամարտության կարգավորման նկատմամբ, Դամասկոսի պարբերական բշտմական հայտարարությունները և բանակի վերազինման ընթացող ծրագրերը, որպես փաստարկ այն բանի, որ Սիրիան դեռևս վտանգ է պարունակում տարածաշրջանային կայունության համար: Նրանք զգուշացնում են, որ նախագահ Ասադի հետ սերտ համագործակցության հաստատումը կարող է կրկնել նախկինում Սադդամ Հուսեյնին պաշտպանելու ճակատագրական սխալը:

Գոյություն ունեցող երկրորդ տեսակետի համաձայն, Սիրիայի նկատմամբ ամերիկյան հանգիստ և հավասարակշռված դիվանագիտությունը, որն ավելի կառուցողական և պատասխանատու դեր է հատկացնում Սիրիային տարածաշրջանային գործերում, կարող է չափազանց շահութաբեր լինել ԱՄՆ-ի համար: Այս տեսակետի կողմնակիցները, թեև համոզեն չեն գալիս Սիրիայի նկատմամբ բոլոր սահմանափակումների անմիջապես վերացման օգտին, առանց Դամասկոսի կողմից համապատասխան քայլերի ձեռնարկման, սակայն խրախուսում են երկու երկրների դիվանագետների, անվտանգության և այլ պաշտոնյաների միջև հանդիպումների անցկացումն ու կողմերի միջև գոյություն ունեցող «նուրբ» թեմաների քննարկումը, հարաբերությունների ընդհանուր հիմքի մշակումն ու համագործակցության հնարավոր բնագավառների հստակե-

ցումը: Նրանք կողմ են արտահայտվում փոքր, փոխադարձ քայլերի իրականացմանը, որոնք ժամանակի ընթացքում կարող են հանգեցնել հարաբերությունների բարելավմանը:

Այդ այսպես կոչված «մեղմ» տեսակետի ջատագովները նախընտրում են, որպեսզի Սիրիայի նկատմամբ սահմանափակումների խնդիրը կարգավորվի վարչակազմի, այլ ոչ թե Կոնգրեսի կողմից՝ ամերիկյան քաղաքականությունն ավելի ճկուն դարձնելու նպատակով: Նրանք հավատացած են, որ Սիրիայի հետ հարաբերությունների բարելավումը կխթանի տարածաշրջանում ամերիկյան նպատակների իրականացումը: Նրանք դիտարկում են Սիրիան որպես կարևոր հակակշիռ Իրաքին՝ Ծոցի շրջանում անվտանգության միջոցառումների իրականացման ուղղությամբ: Նրանք համարում են, որ Սիրիան որոշիչ դեր է խաղում արաբ-խորայելյան հակամարտության կարգավորման հարցում (1978թ. Քեմպ-Դևիդը, 1982թ. Ռեյգանի ծրագիրը ցույց տվեցին, որ վերջնական կարգավորումը անհնարին է առանց Սիրիայի մասնակցության): Այս տեսակետի կողմնակիցները նշում են նաև, որ Ասադի հետ թեև դժվար է բանակցել, սակայն համաձայնության դեպքում նա հարգում է իր վրա վերցրած պարտավորությունները և նրան կարելի է վստահել (այսպես, Սիրիան ճշտապահորեն կատարեց 1974թ. Գոլաններում տարանջատման համաձայնագրի պայմանները): Նրանք հավատացած են, որ սիրիա-ամերիկյան հարաբերությունների հետագա զարգացումից մեծապես կախված կլինի տարածաշրջանային անվտանգությունն ու շարունակական խաղաղության հաստատումը Մերձավոր Արևելքում:

Ներկայումս դժվար է կանխագուշակել, թե որ տեսակետը մոտ ապագայում գերիշխող կդառնա Սիրիայի նկատմամբ ամերիկյան քաղաքականության մեջ: Սակայն հաշվի առնելով տարածաշրջանում ԱՄՆ-ի համար ոչ բարենպաստ զարգացումները (Իրաքի դեմ անգլո-ամերիկյան վերջին ռազմական գործողությունների անարդյունավետություն ու Թեհրանի հետ հարաբերությունները կարգավորելու Վաշինգտոնի անհաջող փորձերը), ինչպես նաև վերջերս Ռուսաստանի ակտիվացումը տարածաշրջանում, կարելի է վստահաբար հաստատել, որ Դամասկոսում ներկայիս վարչակազմի պահպանման պայմաններում մոտ ժամանակներս ԱՄՆ-ի ռազմավարության և հատկապես Սիրիայի նկատմամբ քաղաքականության լուրջ փոփոխությունն անհրաժեշտ է: Մեր այս տեսակետի օգտին է խոսում նաև այն համագամանքը, որ ԱՄՆ-ի արտաքին քաղաքականությունը մշակող և ձևավորող հիմնական օղակները /նախագահը, Կոնգրեսը, գործադիր իշխանությունները, ինչպես նաև տարբեր շահեր պաշտպանող խմբերն (interest groups) ու հասարակական կարծիք/ գործնականում հանդաված չեն Սիրիայի հետ հարաբերությունների սերտացման անհրաժեշտության մեջ, բացի պետքարտուղարության «արաբագետների» մի խմբից, քաղաքական և գիտական որոշ շրջանակներից:

Դժվար է որևէ լուրջ առաջխաղացում ակնկալել նաև ԱՄՆ-ի նկատմամբ Դամասկոսի դիրքորոշման մեջ: Քանի դեռ ԱՄՆ-ն հանդիսանում է խաղաղության գործընթացի հովանավորողը և պահպանվում է վերջինիս հետ տնտեսական հարաբերությունների բարելավման հնարավորությունը, մեր կարծիքով, Դամասկոսը չի որդեգրի այնպի-

սի քաղաքականություն, որը կարող է վտանգել Վաշինգտոնի հետ իր ներկայիս հարաբերությունները: Անգամ սերտացնելով ռազմական համագործակցությունը Ռուսաստանի հետ,⁴⁹ Դամասկոսը այնուամենայնիվ թույլ չի տա որպեսզի այն հարվածի տակ դնի ԱՄՆ-ի հետ իր ունեցած հարաբերությունները: Դամասկոսում քաջ գիտակցում են, որ մի շարք պատճառներով՝ տնտեսական ճգնաժամ և այլն, Մոսկվայի հետ հարաբերությունները չեն կարող վերականգնել համագործակցության այն ռազմավարական մակարդակը, որը գոյություն ուներ Խորհրդային Միության ժամանակ: Սակայն դա չի նշանակում, որ Սիրիան բացառում է Մոսկվայի օգտագործումը Միացյալ Նահանգների վրա ճնշում գործադրելու ուղղությամբ: Դամասկոսի քաղաքականությունը ԱՄՆ-ի նկատմամբ կարող է փոխվել, եթե, ասենք, տապավի խաղաղության գործընթացը, կամ էլ այն դեպքում, երբ Սիրիան հասկանա, որ Վաշինգտոնը հրաժարվում է իր պարտավորություններից, կամ էլ որևէ պատճառով թշնամական կեցվածք ընդունի նրա նկատմամբ (օրինակ, ահաբեկչությանն աջակցելու պատճառաբանությամբ):

Հարկ ենք համարում նաև նշել, որ գոյություն ունեցող օբյեկտիվ և սուբյեկտիվ բոլոր պատճառների և բարդությունների հետ մեկտեղ, սիրիա-ամերիկյան հարաբերությունների բարելավումն անմիջականորեն կախված է սիրիա-խորհրդային հակամարտության կարգավորումից: Երկկողմ հարաբերությունների զարգացման համար գոյություն ունեցող հիմնական խոչընդոտները աստիճանաբար կհարթվեն Սիրիայի և Խորհրդային միջև խաղաղության հաստատման դեպքում:

ԾԱՆՈԹԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

- 1 «Թիշրին», Դամասկոս, 21.01.1989թ.:
- 2 «Յնդիտո Աիրոնիտ» 23.05.1989թ.:
- 3 «Թիշրին», 09.02.և 16.05.1989թ.:
- 4 Նույն տնդում, 12.12 և 17.12 1989թ.:
- 5 "Jerusalem Post", November, 1, 1989.
- 6 Միայն նւովթի գնրի կտրուկ աճր պատնրազմի ընթազքում Սիրիայի՛ն՛ մոտ 200մլն. նկամոտ ապահովնց: Իսկ պատնրազմից հնտո տարքնր չափի ֆինաննսական՛ ննրարկումնր նկան՛ Եվրոպական՛ Միությունից՛ 200 մլն., ճապոնիայից՛ 500 մլն.: վարկի ձնով, Սաուդյան՛ Արաբիայից, Քուվեյթից և Արաբական՛ Էմիրություննրից ստազվնց մոտ 2 մլրդ. դոլար:
- 7 Ahron Bregman and Jihan El-Tahri. The Fifty Years of War. Israel and the Arabs. BBC Books, 1998, p.202.
- 8 Ahron Bregman and Jihan El-Tahri. The Fifty Years of War Israel and the Arabs. BBC Books, 1998, p.203.
- 9 Նարվաննրից ձննւլաի մնտլու դիմազ Բուշը խոստազավ Շամիրին՛ «բազ անդորրազիր»՝ ռազմական՛, տնտնական՛, քաղաքական՛ և ցանկազաժ օժանդակություն համար: James A. Baker, Politics of Diplomacy. New York. 1995, p.423.
- 10 International Herald Tribune. -25.10.1994.
- 11 CRS Issue Brief. Syrian-US Relations, May 13.1995, by Alfred B. Prados, The Library of Congress.
- 12 James A. Baker, Politics of Diplomacy, p.428.
- 13 Նույն տնդում, էջ, 454:
- 14 Ahron Bregman and Jihan El-Tahri. The Fifty Years of War Israel and the Arabs, p.211.
- 15 "Washington Post", 29 July, 1991.
- 16 «Թիշրին» 18.07.1991և «Ալ-Նայաթ» 19.08.1991.

- 17 «Մարիվ» 21և 23 հուլիսի 1991; «Նաարնց» 20 և 22 հուլիսի 1991:
- 18 Ahron Bregman and Jihan El-Tahri. The Fifty Years of War Israel and the Arabs, p.216.
- 19 Նույն տնդում, էջ 220:
- 20 Նավասզժի տնրատր տալազրվնլ Է աաազին՛ անգլալ: Ahron Bregman and Jihan El-Tahri. The Fifty Years of War Israel and the Arabs, p.260.
- 21 Նույն տնդում, էջ. 261:
- 22 «Ալ-Կուդս ալ-Արաբի», Լոնդոն.-17.11.1992. Տնս նաև ս «Ալ-Բաաա», Դամասկոս, 3.12.1992 և «Թիշրին» , Դամասկոս, 09.11.1992.
- 23 Moshe Maoz. Syria and Israel. From War to Peacemaking. Claredon Press, Oxford, 1995, p.231.
- 24 «Ալ-Նայաթ», 04.03.1993:
- 25 «Ալ-Վաաաա», 10.05.1993:
- 26 Ahron Bregman and Jihan El-Tahri. The Fifty Years of War Israel and the Arabs, p.262.
- 27 «Թիշրին», 18.10.1995:
- 28 Ford Peter. Syria's 3-Part Strategy: Rely on the US . Christian Science Monitor. 19.10.1993.
- 29 Այալնս, 1993թ. հոկտնմբերին՛ Սիրիայի արտաքին՛ գորժնրի նախարար Ֆ.Շարաան՛ Կահիրնում հանդիալնով Մոբարաքին՛ խնդրնց վնրջինիս Գոլանննրի հարզը մնլ անգամ ևս քարժրազնլ ԱՄՆ նախազաիի հնտ հանդիալման՛ ժամանալ:
- 30 Los Angeles Times.-06.12.1993, New York Times.-10.12.1993
- 31 «Ալ-Նայաթ».-05.01.1994:
- 32 Ahron Bregman and Jihan El-Tahri. The Fifty Years of War Israel and the Arabs, p.262
- 33 The Jerusalem Post. 17.01.1994.

- 34 Նույն տնդում:
- 35 Ասադի և Քլինթոնի մամլո ասուլիսի ամբողջական տնքսուը տնք՝ «Ալ-Մաֆիթ»,-18.01.1994; “Policywatch”,-III.-19.01.1994; “New York Times” and “Washington Post”,-17.01.1994.
- 36 “International Herald Tribune”,-16.01.1994.
- 37 “New York Times”,22.09.1994.
- 38 “International Herald Tribune”,-22.09.1994.
- 39 Նույն տնդում.-28.10.1994:
- 40 “Washington Post”,-29.11.1994.
- 41 “Дума”,-12.07.1995 /ըուղարական՝ օրաթնթ/.
- 42 Ahron Bregman and Jihan El-Tahri.The Fifty Years of War Israel and the Arabs, p.267.
- 43 Նույն տնդում, էջ.268:
- 44 Նույն տնդում, էջ. 268:
- 45 Congressional Research Service. Syrian –US Relations. May 3,1995. Library of Congress. p.13.
- 46 «Ալ-Մաֆիթ», 07.07.1993
- 47 Congressional Research Service. Syrian –US Relations. May 3,1995. Library of Congress. p.13.
- 48 Նույն տնդում. էջ. 14:
- 49 1992թ. ընդիատվամ Սիրիայի թազմական՝ համազորմակ-ցութընը Ռուսաստանի հնտ վնրականզնվնց 1994թ.:

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

Ներածութըուն	6
Գլուխ առաջին Սիրիա-ամերիկյան հարաբերութըունները (1989-1992 թթ.)	8
Գլուխ երկրորդ Քլինթոնի վարչակազնը եվ խաղաղութըյան գործընթացը (1993-1996 թթ.)	15
Վերջարան	28

ՌՈՒԲԵՆ ԿԱՐԱՊԵՏՅԱՆ

**ՄԻՐԻԱ-ԱՄԵՐԻԿԱՆ ՀԱՐԱԲԵՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ
ԵՎ ԽԱՂԱՂՈՒԹՅԱՆ ԳՈՐԾԸՆԹԱՅԸ
ԱՐԱԲԱԿԱՆ ԱՐԵՎԵԼՔՈՒՄ
(1989-1996)**

**Ստորագրված է տպագրության՝ 3.08.99 թ.,
թուղթ՝ օֆսեթ N1, չափս՝ 84x60/16,
տառատեսակ՝ Times Armenian,
տպաքանակ՝ 100**

**© «ԵԳԵԱ» հրատարակչություն
Չասցե՝ Երեւան, Խորենացի 24, հեռ. 22-86-94**